



Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje



Z ZNANJEM DO DEJAVNEGA IN ODGOVORNEGA DRŽAVLJANSTVA

Mag. Alenka Oven, dr. Dušana Findeisen,

Mirjam Bevc Peressutti

Ljubljana, julij 2017

Program smo razvili s sofinanciranjem Ministrstva za izobraževanje,
znanost in šport RS

KAZALO VSEBINE

IME PROGRAMA	1
UTEMELJITEV	1
CILJNA SKUPINA	2
CILJI PROGRAMA	2
TRAJANJE	2
POGOJI ZA KONČANJE PROGRAMA	2
PODROBNE VSEBINE	3
UČNA ENOTA I: DEJAVNO DRŽAVLJANSTVO IN CIVILNA DRUŽBA	4
UČNA ENOTA II: POJEM DRŽAVLJANSTVA, DEJAVNEGA DRŽAVLJANSTVA, SKUPNOSTI, CIVILNE DRUŽBE, DRUŽBENE IZLOČENOSTI	5
2.1 Državljanstvo nasproti dejavnemu državljanstvu	
2.2 Skupnost kot nasledek dejavnega državljanstva	
2.3 Družbena izločenost v sodobni družbi ni zgolj revščina	
2.4 Izločenost iz fizičnega in družbenega prostora	
2.5 Generacije zagotavljajo kontinuiteto in podpirajo družbeno trdnost	
UČNA ENOTA III: PRIMERI DOBRE PRAKSE	17
3.1 Grozid izobraževalnih programov kot pot v organizirano pretakanje znanja	
3.2 Teden mednarodne solidarnosti	
3.3 Sobe za pisanje	
3.4 Kralji ulice. Prvi cestni časopis v Sloveniji	
3.5 Mednarodni teden možganov	
3.6 Nenavadno mesto za tisoč različnih srečanj	
3.7 Platforma za lokalne pobude (PFIL)	
UČNA ENOTA IV: CIVILNA DRUŽBA, ALI JO POZNAME?	26
4.1 Opredelitev civilne družbe je veliko, ne le v Evropi, tudi drugod	
4.2 V civilno družbo vstopimo v več socialnih vlogah	
4.3 Kako se je odvijala misel o civilni družbi?	
4.4 Etika civilne družbe	
4.5 Načelo samoorganizacije	
4.6 Prostovoljci in zaposleni razvijejo drugačno pripadnost	
4.7 Prostovoljske organizacije, družbena gibanja in mreže	
4.8 Mreže so nove oblike povezovanja	
UČNA ENOTA V: VZGOJA ZA DEJAVNO PORABNIŠTVO/ DEJAVNO DRŽAVLJANSTVO	34
5.1 Porabniška revolucija, porabniške potrebe	
5.2 Porabništvo kot kohezivna družbena sila	
5.3 Kaj je porabništvo in etape njegovega razvoja	
5.4 Svetovna kultura trošenja	
5.5 Novi načini dela, prosti čas, nove potrebe	
5.6 Vzgoja in izobraževanje za dejavno potrošništvo	
5.7 Kaj pričakujemo od izobraževanja potrošnikov?	
UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI	40

KOMPETENCE, KI JIH PRIDOBIJO UDELEŽENCI	41
ORGANIZACIJA IZOBRAŽEVANJA	42
ZNANJE IZVAJALCEV PROGRAMA	42
NAČRT SPREMLJANJA IN EVALVACIJE	42

IME PROGRAMA

Z ZNANJEM DO DEJAVNEGA IN ODGOVORNEGA DRŽAVLJANSTVA

UTEMELJITEV

Dejavno državljanstvo vzdržuje družbeno kohezivnost in omogoča demokratično delovanje ter medsebojno povezanost državljanov. Posamezniki in družbene skupine različno dojemajo dejavno državljanstvo. Praksa dejavnega državljanstva pomeni posedovanje demokratične kulture. Predvideva, da državljanji želijo kaj spremeniti v delovanju svoje skupnosti. Dejavno državljanstvo pa pomeni tudi podvzeti akcije na danem področju, pridobiti znanje in izkušnje.

Dobro delujoča država ima dobro opredeljene, dobro delujoče in med seboj povezane sektorje: javni sektor, zasebni sektor in civilni sektor. Jacques Delors, denimo, trdi, da bo prihodnost Evrope v prihodnje bolj odvisna od posameznikov, dejavnih državljanov, civilnega sektorja torej, kot od njenih institucij.

V Sloveniji je svet nevladnih organizacij / civilne družbe razmeroma sodoben v primerjavi z večino post-socialističnih držav. V tem sektorju so tradicionalne organizacije državljanov, stanovske in prostočasne organizacije, pa tudi interesne skupine, osredotočene na post materialistične vrednote (denimo nevladne organizacije za varstvo okolja, trajnostni razvoj, za podporo duševnim bolnikom, feministične organizacije itd.). Pridružujejo se še mnoge interesne skupine, kot posledica mlajšega vala globalizacije, kjer ni individualnih članov, kot je denimo Greenpeace, in podružnice mednarodnih organizacij. Čeprav ugotavljamo vse večjo pluralnost interesnih organizacij, kar spominja na druge bolj tradicionalne demokracije zahodne Evrope, slovenske nevladne organizacije dobivajo manj sredstev kot tiste na zahodu Evrope, manj sodelujejo v procesih ustvarjanja politike, se manj učijo o tem, kako lahko sodelujejo v večplastnem evropskem političnem sistemu¹ (Fink, Novak, 2017).

¹ Fink, D. , Novak, M. (2017) Country report: Slovenia Meyer, M. (ur.) Civil Society in Central and Eastern Europe: Challenges and Opportunities, Vienna: Erste Foundation.

Starejši študenti Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje pogosto pravijo: »Saj bi kaj prispevali za skupnost, a ne vemo, kako to narediti«. Pri starejših generacijah manjka znanja in tovrstnih izkušenj. »Človek se namreč rodi kot državljan, dejaven državljan pa šele postane«, trdi Condorcet. Človek pa ne postane dejaven državljan kar tako, od danes na jutri. Navadno je to vseživljenjski proces, a generacije starejših v post-socialističnih državah kot je Slovenija, se dejavnega državljanstva (od spodaj navzgor) komaj učijo. Spoznavajo, da je sodelovanje in skrb za javne reči odvisno predvsem od znanja, tudi od znanja o svojih dolžnostih in pravicah. Ljudje se dnevno srečujemo s situacijami, v katerih potrebujemo novo znanje, ustrezno poznavanje institucij okoli nas ter njihovih pristojnosti, da bi lahko dobro delovali v svoje dobro in dobro skupnosti. Zaradi pravnega neznanja ali pomanjkanja ustreznega znanja ter nepoznavanja pristojnosti institucij smo državljani pogosto prikrajšani za pravice, ki nam pripadajo in za zmožnost dejavnega sodelovanja v družbi.

CILJNA SKUPINA starejši (starejši upokojeni, starejši na prehodu v upokojitev)

CILJI PROGRAMA

Seznani se s pojmom, vrednotami in funkcijami dejavnega državljanstva.

Spoznati evolucijo koncepta dejavnega državljanstva skozi različne družbene razmere.

Podrobneje spoznati posamezne institucije in njihove pristojnosti.

Spoznati svoje pravice/dolžnosti in zmožnosti za demokratično delovanje.

Pridobiti osnove pravnega znanja za spreminjanje lastnega položaja in za delovanje v dobro skupnosti.

Seznani se z dobrimi domačimi in evropskimi praksami.

Boljše poznavanje in razumevanje družbenih dogajanj.

Boljše poznavanje in razumevanje civilne družbe in njene vloge v družbenem razvoju.

Razviti zanimanje za družbene spremembe.

Razviti zmožnost razvoja stališč in vrednot.

Postati bolj osveščen in aktiven potrošnik.

TRAJANJE 60 ur, razporejenih na tedenska izobraževalna srečanja po 2 pedagoški uri skupaj (30 izobraževalnih srečanj)

POGOJI ZA KONČANJE PROGRAMA obisk 60 ur, končna evalvacija

PODROBNE VSEBINE

UČNA ENOTA I: DEJAVNO DRŽAVLJANSTVO IN CIVILNA DRUŽBA

UČNA ENOTA II: POJEM DRŽAVLJANSTVA, DEJAVNEGA DRŽAVLJANSTVA, SKUPNOSTI, CIVILNE DRUŽBE, DRUŽBENE IZLOČENOSTI

- 2.1 Državljanstvo nasproti dejavnemu državljanstvu
- 2.2 Skupnost kot nasledek dejavnega državljanstva
- 2.3 Družbena izločenost v sodobni družbi ni zgolj revščina
- 2.4 Izločenost iz fizičnega in družbenega prostora
- 2.5 Generacije zagotavljajo kontinuiteto in podpirajo družbeno trdnost

UČNA ENOTA III: PRIMERI DOBRE PRAKSE

- 3.1. Grozd izobraževalnih programov kot pot v organizirano pretakanje znanja
- 3.2 Teden mednarodne solidarnosti
- 3.3 Sobe za pisanje
- 3.4 Kralji ulice. Prvi cestni časopis v Sloveniji
- 3.5 Mednarodni teden možganov
- 3.6 Nenavadno mesto za tisoč različnih srečanj
- 3.7 Platforma za lokalne pobude (PFIL)

UČNA ENOTA IV: CIVILNA DRUŽBA, ALI JO POZNAMO?

- 4.1 Opredelitev civilne družbe je veliko, ne le v Evropi, tudi drugod
- 4.2 V civilno družbo vstopimo v več socialnih vlogah
- 4.3 Kako se je odvijala misel o civilni družbi?
- 4.4 Etika civilne družbe
- 4.5 Načelo samoorganizacije
- 4.6 Prostovoljci in zaposleni razvijejo drugačno pripadnost
- 4.7 Prostovoljske organizacije, družbena gibanja in mreže
- 4.8 Mreže so nove oblike povezovanja

UČNA ENOTA V: VZGOJA ZA DEJAVNO PORABNIŠTVO/ DEJAVNO DRŽAVLJANSTVO

- 5.1 Porabniška revolucija, porabniške potrebe
- 5.2 Porabništvo kot kohezivna družbena sila
- 5.3 Kaj je porabništvo in etape njegovega razvoja
- 5.4 Svetovna kultura trošenja
- 5.5 Novi načini dela, prosti čas, nove potrebe
- 5.6 Vzgoja in izobraževanje za dejavno potrošništvo
- 5.7 Kaj pričakujemo od izobraževanja potrošnikov?

UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI

UČNA ENOTA I: DEJAVNO DRŽAVLJANSTVO IN CIVILNA DRUŽBA

Obseg izvedbe učne enote: 2 uri

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje je organizacija civilne družbe. Preden se je dodobra institucionalizirala, postala društvo IN nato združenje 52-ih univerz po Sloveniji, smo jo imenovali izobraževalno gibanje starejših. Zakaj? Zato, ker smo svobodno, demokratično in nadvse ustvarjalno obliko te univerze takrat čutili predvsem kot živo, spreminjajoče se gibanje ljudi. A univerza je rasla, postala neke vrste *adhoracy* (glej besedilo v nadaljevanju), morala je najti stalnejšo obliko, postala je prevelika in preobsežna. Pa vendar, še zmeraj je nevladna organizacija, ki počiva na dejavnem državljanstvu svojih članov in somišljenikov. Še vedno je njen status negotov, kajti še zmeraj prevladujejo predstave o družbi, ki naj bi imela le dva sektorja: državnega ali javnega in zasebni sektor. Še zmeraj je civilna družba pogosto izključena iz teh predstav, še zmeraj ni dovolj študij, podatkov, čeprav civilna družba močna družbena in ekonomska moč. Priključitev Evropski uniji je v marsičem pripomogla k uveljavitvi civilne družbe. Še več, danes se po civilni družbi in dejavnih državljanih zgleduje tudi zasebni sektor, kajti civilna družba, civilne organizacije in dejavni državljani ne čakajo na navodila, naloge itd., marveč sledijo le zastavljenim ciljem. Kako pridejo do cilja, je njihova odgovornost, zato so izrazito odzivni. Civilna družba mora biti odzivna, trdno povezana znotraj sebe, a tudi z drugima dvema sektorjema. Odzivnost in medsebojna povezanost sta temeljni značilnosti civilne družbe.

Civilna družba v veliki meri počiva na prostovoljstvu, ki temelji na družbenih odnosih, na zavzemanju posameznikov ali/in skupine. Zavzeto prostovoljstvo je podlaga transformaciji posameznika in skupnosti. Konceptualne okvire prostovoljstva na področju kulture in izobraževanja ter skupnega delovanja najdemo v francoskem konceptu socio-kulturne animacije, ki sleherni združbi zagotavlja možnosti za izmenjavo kulture in izkušenj ter prostovoljno delovanje. Nato v sociologiji majhnih skupin, pri čemer majhne skupine omogočajo vrnitvene informacije vseh o vseh in tako krepijo prostovoljstvo.

Skupnost temelji na tistem, kar je članom skupno in ne na tistem, kar jih razlikuje, pa tudi na drugih skupnih značilnostih; na konceptu dejavnega državljanstva, ki gre dlje od zemljepisnih in pravnih meja in tako ni isto kot državljanstvo. Slovenska univerza za tretje

življenjsko obdobje je bila s prostovoljstvom prežeta od nastanka pred 35 leti do današnjih dni. Prostovoljstvo smo na Univerzi sprva doživeli empirično in po tej poti smo prišli do spoznanj in posplošitev. Šele kasneje smo empirična spoznanja potrdili ali ovrgli na temelju različnih stičnih konceptov in teorij.

Ta izobraževalni program smo pripravili, ker morajo dejavni državljani (denimo prostovoljci SUTŽO) dobro vedeti, kaj dejavno državljanstvo pomeni. Poznati morajo civilno družbo, ki nastane na temelju zasebnih pobud (ne more podjetje ustanoviti civilno-družbene organizacije, niti država!) Še več, civilna družba počiva na odnosih, ki nikakor ne morejo biti merkantilne narave!

V tem izobraževalnem programu tako govorimo o temeljnih konceptih civilne družbe, kot so: dejavno državljanstvo, skupnost, civilna družba, družbena izločenost. Spregovorimo pa tudi o porabništvu, kajti nemalokrat se postavlja dilema, ali smo predvsem državljani ali porabniki, dejavni državljani ali dejavni porabniki.

UČNA ENOTA II: POJEM DRŽAVLJANSTVA, DEJAVNEGA DRŽAVLJANSTVA, SKUPNOSTI, CIVILNE DRUŽBE, DRUŽBENE IZLOČENOSTI

Obseg izvedbe učne enote: 8 ur

Človek se rodi kot državljan, a dejaven državljan mora šele postati", pravi Nicolas de Condorcet (Findeisen, 1995). Ali pa: »Naredili smo Italijo, zdaj moramo narediti tudi italijanske državljane.« Obe povedi nas opozorita na to, da je državljanstvo lastnost, značilnost, nekaj, kar podedujemo, dejavno državljanstvo pa je nekaj, kar moramo pridobiti, proces, ki traja vse življenje.

Ko smo leta 1990 izobraževalci odraslih prvič spregovorili o teh pojmi, smo imeli velike težave, čeprav smo na Univerzi za tretje življenjsko obdobje že dolgo živeli in delali kot dejavni državljani. Zatekli smo se v Staro Grčijo, razmišljali o tem, kaj je demokracija pomenila takrat in kaj je biti dejavni državljan pomenilo takrat. Spomnili smo se dejstva, da so državljani polisa, mestne državnice prispevali k urejanju skupnih reči, da so bili dejavni, da niso bili idioti, kot so takrat imenovali nedejavne državljane.

Kasneje so nam v razmišljanju, kaj pomeni biti dejaven državljan, pomagali tudi zapisi o delu Janeza Evangelista Kreka – človeka, ki je svoje življenje posvetil v dobro skupin na družbenem robu: kmetov, žensk, delavcev ... Pomagal je ustanavljati društva, hranilnice, pomagal je, da bi bila takratna družba bolj odprta za vse ljudi, da bi se ljudje med seboj povezali, da bi delali za skupno dobro, z ramo ob rami, se skupaj učili ...

Še kasneje smo se v svojem razmišljanju naslonili na mnoge druge pisce in mislece: Nicolasa de Condorceta, Alexandra de Toqueveilla, Hanah Arendt. Slednja nas je pritegnila s svojim razmišljanjem o *viti activi* (slov. dejavnem življenju). Doumeli smo, da vsi državljani polisa niso bili dejavni, dejavni so bili zgolj tisti, ki so sodelovali v urejanju javnih reči. Bistvo dejavnega državljanstva je tudi danes v tem, da sodelujemo v urejanju skupnih reči, da se vključujemo v skupnost. Pri tem seveda lahko zadovoljujemo tudi lastne potrebe, a dejavni državljani postanemo šele, ko hkrati zadovoljujemo potrebe skupnosti.

2.1 Državljanstvo nasproti dejavnemu državljanstvu

Dejavno državljanstvo je tedaj posledica odločitve, hotenja, izkustvenega in poklicnega znanja, prostovoljnih prizadevanj; je ponotranjenje in aktiviranje skupnostnih vrednot. Dejavnost državljanstva vsekakor izraža pripadnost državi, pa tudi drugim skupnostim, s katerimi nas vežejo skupne značilnosti. Dejavnost državljanstva je tako pravna, ekonomska, kulturna, psihološka, družbena kategorija, o kateri danes nemalokrat teče obsežna razprava.

Vrnimo se v preteklost, v čas, ko se je rojevala demokracija; v antiki so v starogrških mestnih državicah na agori vsi svobodnjaki – med njimi seveda ni bilo žensk in ni bilo sužnjeve, ni bilo trgovcev in obrtnikov – po natanko določenih pravilih medsebojnega upoštevanja izražali svoje mnenje in odločali o skupnih rečeh v polisu. Živeli so nekaj, kar je že Aristotel imenoval *vita activa* – življenje vredno življenja. Posvečeno lepemu, nekoristnim rečem, uživanju telesa, pa tudi, in to je za našo obravnavo pomembno, rečem polisa, ali danes bi rekli rečem države, kjer vrline omogočajo lepa in vredna dejanja. Vrline oziroma moralna presoja. Seveda je bil polis v očeh starih Grkov prav posebna oblika politične organizacije in nikakor ni predstavljal le neke vrste delovanja za urejanje skupnega življenja ljudi. Seveda so se stari

Grki in Aristotel zavedali, da vsakdo potrebuje neke vrste politično organiziranost in da vladanje zahteva, da vladar živi na poseben način, a življenje vladarja, despota, je bilo polno spon. Početi je moral koristne reči, se odločati za koristno, in tedaj ni moglo biti *vita activa*, ni moglo biti vredno življenje (Arendt, 1996, str. 13). Lahko bi tedaj rekli, da življenje ljudstva in politikov postane vredno, kadar lahko prispevajo za skupnost. Dejavno državljanstvo je koncept, ki je zaposloval mislece vse od antike dalje, pri čemer se v njihovih razmišljanjih zmeraj zrcali stanje družbe. Tako tudi v povedih sodobnejših mislecev.

Leta 1950 T. H. Marshall opredeli državljanstvo kot *položaj tistih, ki so polni člani skupnosti*. Vsi, ki imajo status državljana, so enaki pred dolžnostmi in nalogami. Občih načel o tem, za kakšne pravice in naloge gre, Marshall ne poda, toda »družbe, v katerih je državljanstvo razvijajoč se institut, ustvarjajo podobo idealnega državljanstva, h kateremu naj se usmerijo napori« (Marshall, 1977). Tako Marshall državljanstvo opredeli predvsem *kot temeljni vidik družbe, ki oblikuje razmerje med posameznikom in državo*. Marshallova temeljna koncepcija državljanstva obsega posameznikov pravni položaj, skupaj s civilnimi, političnimi in družbenimi razsežnostmi tega položaja. Poleg tega se nanjo vežejo različne filozofske in politične interpretacije: (1) civilna ali republikanska interpretacija poudari dolžnosti državljanov, poudarek je na zagotavljanju simbiotične zveze med državljani in državo, (2) liberalizem postavlja v ospredje pravice in individualizem državljanov, ki so tako bolj malo povezani z državo in (3) komunitarizem da poudarek dolžnostim državljanov do skupnosti. Obravnava odgovornost državljanov in skupnosti, pri čemer naj se vzpostavi ravnovesje med dolžnostmi in obveznostmi, vendar povezava med državljani in državo tu ni nič bolje določena kot pri drugih interpretacijah. Četudi državljanstvo kot pravni položaj dobiva sočasno različno podobo sredi različnih političnih pogledov (Kymlicka in Norman 1994, str. 369) poudarita, da državljanstvo ni le neki status, ki ga določajo pravice in obveznosti. *Je tudi identiteta, izraz članske pripadnosti posamezni skupnosti*.

Četudi koncept državljanstva avtorja razširita in vključita družbeno razsežnost tega pojma, pa Kymlicka in Norman še zmeraj poudarjata predvsem *politično razsežnost* in ta naj bi zagotavljala identiteto. Nasprotno pa Korsgaard in drugi (2001) razširita Marshallovo koncepcijo državljanstva kot pravni status, trdeč, da državljanstvo obsega še številne in raznotere vrste identitete in družbeno ter kulturno konstruirane mentalne predstave, ki

preseže zemljepisne in pravne meje. Tako poudarita zapletenost tradicionalne povezave med civilnimi, družbenimi in političnimi razsežnostmi državljanstva. Na ta način pride do premika paradigme od ustaljenih koncepcij civilnih, političnih in družbenih pravic in obveznosti k bolj fluidnim in več razsežnostim pogledom na državljanstvo, državljanstvo kot konstrukcija družbe. Ta premik bolje opiše, tako se zdi, odnos med posameznikom in družbo ter ne več le med posameznikom in državo, ki se kaže na različnih poljih: na področju tehnološkega razvoja, globalizacijskih procesov, podnebnih razmer itd. Posledično sklepamo, da je družbeno državljanstvo del opredelitve državljanstva, pri čemer gremo v primeru družbenega državljanstva tudi dlje od te opredelitve.

Različni pisci na področju političnih in družbenih ved se zavzemajo za pluralen odnos do državljanstva. Young (1986) denimo poudari potrebo po diferenciranem državljanstvu, temelječem na politiki različnosti družbe. Diferencirano državljanstvo omogoča sodelovanje in vključenost v družbo na temelju (1) prepoznavanja posebnih mehanizmov za predstavljanje družbe; (2) pravila enakovredne obravnave različnih družbenih skupin za zagotavljanje enake obravnave; (3) artikulacije posebnih pravic.

Greg (2003, str. 17) naredi razliko med tako imenovano *kompaktno normativnostjo*, kjer gre zgolj za eno vrsto zaveze prepričanju, zamisli, slogu življenja in *rahlo normativnostjo*, ki zagovarja, da imamo pravico izbirati prepričanja, ideje in življenjski slog zase (prav tam str. 48). To je v primeru starejših pomembno vedeti, kajti starejšim družba dopušča in omogoča zgolj nekatere oblike življenja, neki slog življenja. Lahko rečemo, da "skupnost, kjer bi bilo vse dovoljeno, ne bi imela svoje identitete in ne bi bila skupnost" (prav tam, str. 52).

2.2 Skupnost kot nasledek dejavnega državljanstva

Koncept skupnosti je živ, dinamičen koncept, ki se skozi zgodovino spreminja in nekatere večje svetovne spremembe, med njimi postmodernizem, globalizacija, neoliberalizem, internet in politika tako imenovane »tretje poti« močno vplivajo na zamisel o skupnosti. Včasih skupnost kujemo v nebo, drugič se skušamo od nje odvrniti in jo zanikati. Pomen skupnosti je tesno odvisen od njenih članov pa tudi družbenih okoliščin. Odvisen je do take

mere, da se nam zdi, da je dana skupnost enkrat priljubljena, drugič spet ni. Včasih jo zahtevamo, drugič ji nasprotujemo, češ, da jemlje preveč časa in moči.

Četudi danes skupnost – ta temelji na vezeh, ki niso pogodbene narave in so drugačne od pogodbenih vezi, ki tvorijo družbo – obravnavamo kot nasprotje družbi, temu ni bilo zmeraj tako. Aristotel tako ni ločil med družbenim in skupnostnim, saj so stari Grki družbo tesno povezovali s prijateljstvom. Skupnostna, tj. komunalna oblika grških mestnih državic, je tako proizvedla pogodbene vezi, v katerih pa se je, kar se da dobro zrcalila socialna narava ljudi.

V času razsvetljenstva so skupnost povezovali z vsakdanjim, konkretnim življenjem – s tem v zvezi povejmo, da se tudi skupnost prostovoljnih kulturnih mediatorjev in muzejskega osebja gradi iz vsakdanjih dogodkov, ki imajo za člane skupnosti neki pomen. Vsekakor pa gre v skupnosti za *skupek neposrednih vezi*. To je za našo obravnavo pomembno, kajti prav za takšne vezi gre v organiziranem prostovoljstvu kulturnih mediatorjev v slovenskih muzejih. Ko takšne neposredne vezi niso več mogoče, se prične krhati tudi skupnost.

Četudi je že dolgo govori o tem, da skupnosti ni, da skupnost izginja, pa koncept skupnosti odmeva v zdajšnji družbeni in politični situaciji, sredi katere povsod po svetu ljudje iščemo svoje korenine, identiteto, sredi katere si želimo nekam in nekomu pripadati.²

Tako se zamisel o skupnosti v današnjih okoliščinah povezuje z željo po pripadnosti. Priljubljenost skupnosti danes vidimo kot odziv na krizo vzajemnosti. Skupnosti so utemeljene na etnični, verski, razredni na morebitni politični pripadnosti, pa tudi na skupnih problemih, interesih, dediščini, ozemlju, vrednotah ipd. Lahko so velike ali majhne, tesno ali ohlapno povezane, lahko potrjujejo družbeni red ali ga zanikajo, lahko so tradicionalne ali moderne, reakcionarne ali progresivne.

² Mnogi sociologi (Max Weber, Robert Nisbet in drugi) opozarjajo, da je do občutka izgube skupnosti prišlo v srednjem veku, z razpadom srednjeveških institucij, kot so cehi in bratovščine, z upadom avtonomnosti mest in komercializacijo poljedelstva. Kasneje je v Rousseaujevih očeh moderna pomenila tudi odtujitev človeka in izgubo politične avtonomnosti. Sodobne institucije naj ne bi bile sposobne ustvariti skupnosti. Morda zato, ker se v institucijah ve, kako se kaj naredi, v skupnosti pa se ti načini zmeraj znova in sproti odkrivajo.

V očeh *sociologov* je skupnost *posebna oblika družbene organiziranosti*, ki temelji na majhnih skupinah, kot so soseske, majhna mesta ali kraji. Za *antropologe* je skupnost *skupina, ki ima svoje kulturne značilnosti*. Drugič spet je skupnost *politične narave* in temelji na *dejavnem državljanstvu, samoupravljanju, civilni družbi in kolektivni identiteti*.

Če prav razmislimo, lahko sklenemo – to spoznanje se mi zdi za našo obravnavo pomembno – *kohezivna sila neke skupnosti postane tudi predmet njenega vzajemnega delovanja in hkratnega učenja*. Če si skupina kulturnih mediatorjev v Arhitekturnem muzeju Slovenije z učenjem in delovanjem prizadeva denimo za popis dediščine slovenskih arhitektov, tedaj njihovo učenje in delovanje vodita v dejavno državljanstvo – sodelovanje, prispevanje v skupno dobro.

V svojem delu *Simbolna struktura skupnosti* pa Anthony Cohen (1985) trdi, da skupnost ni predvsem družbena praksa, marveč bolj *simbolna struktura*, kjer gre za skupno identiteto in pomen. Njegova razmišljanja so odvrnila pozornost od predhodno veljavne definicije skupnosti, ki skupnost pojmuje kot obliko ozemeljsko omejene družbene interakcije.

2.3 Družbena izločenost v sodobni družbi ni zgolj revščina

Tisto, kar je bila v devetnajstem stoletju revščina, ekonomska revščina, je danes družbena izločenost. Ker pa danes revščina v evropski družbi pomeni nekaj drugega, kot je pomenila nekoč, je iz družbe izločen ali izključen, kot pravijo, tisti, ki nima dostopa do kulture in izobraževanja. Vrhu tega trdimo, da je družbeno izločen tisti, o katerem družbene institucije ne razmišljajo, ali zgolj obrobno, mu ne dajejo prostora, ne dajejo prostora njegovi kulturi. Starejše generacije, pa naj bodo še tako številčne, so po družbeni moči še zmeraj obrobne in tako le redko najdejo zase mesto in vlogo sredi družbenih ustanov. Le malokrat jih te ustanove zrcalijo in obravnavajo. Kadar pa družbenim institucijam, ki naj bi predstavljale steber družbene enakosti, ne uspe biti družbena institucija *vseh*, tedaj se tudi zato družbene vezi rahljajo in nekateri posamezniki, nekatere generacije ter nekatere družbene skupine posledično doživijo izločenost iz družbe. Prav to smo s projektom *Kultura starejših – popotnica mlajšim* želeli preseči. Starejšim generacijam smo dali mesto. Pravzaprav smo oblikovali povsem nove prostovoljske vloge zanje in ob sodelovanju z njimi, upoštevajoč pri

tem njihovo preteklost in sedanost. Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje in muzeji so zanje zagotovili izobraževanje, znanje in kulturo, ki ju je moč tako pridobiti, pa je treba darovati, če hočemo, da se plemenitita, prav tako je treba darovati dosežke in izpostaviti očem javnosti. Starejši prostovoljci, slušatelji Univerze so tako postali neke vrste pomočniki kustosov, vodniki po razstavah. Ob tem so oni sami zaživel in njihova nesnovna kulturna dediščina je zaživela. Še več, dogovorili smo se, da se bodo ob tem spreminjali tudi muzeji sami in muzejsko osebje.

2.4 Izločenost iz fizičnega in družbenega prostora

Družbena izločenost je izmuzljiv pojem, zato ga velja predstaviti, kakor sledi; v majhnih mestih živijo ljudje različnega socialnega porekla, so različno izobraženi, različno premožni so, njihov družbeni položaj je različen, pripadajo različnim generacijam. Kljub temu da živijo vsi v istem urbanem prostoru, pa vsi niso del fizičnega in družbenega prostora, ki ga ponuja mesto. Kdo je vključen v fizični in družbeni prostor in kdo ni, se najbolje vidi prav v majhnih mestih, kajti majhna mesta poskušajo obdržati svojo posebno lokalno kulturo in zato se skrbno branijo zunanjih vplivov. Meja med *našim* in *njihovim* je tu jasneje začrtana kot v velikih mestih. V teh okoljih poudarjajo pomen ozemlja in zgodovine svojega mesta in v kolektivni spomin se spomini zapišejo nadvse selektivno. Če bi v takšnem malem mestu prebivalce ali posamezne generacije zaprosili, da naj narišejo svoje mesto, bi morda pričakovali, da bodo vsi »svoje« mestece predstavili enako ali podobno, saj je vendar majhno in obvladljivo. Vendar ni tako! Sociolog Jean-Luc Roques (2007) pravi, da »nekateri znajo in zmorejo razvozlati lokalne kode, si začrtati pot, se orientirati v mestu. Drugi pa lokalne kulture ne razumejo, se umaknejo, in ti ne vedo kod in kam.³ ⁴«So izključeni, izločeni, tavajo na prostorskem in družbenem robu. Vključenost v fizični in družbeni prostor in izključenost pa nista dejstvi, ne nanašata se na kategoriji ljudi. Vključenost in izključenost sta nasprotno dinamična procesa, ki gradita ali rušita skupnost. Na srečo pa je procese moč preusmeriti, spreminjati, nanje je moč vplivati.

³ Roques, Jean-Luc, Tacussel Patric (2007) *Inclusion et exclusion dans les petites villes : Le rôle de la culture locale, de la mémoire et de l'école*, Economica, Paris.

⁴ V misel mi seže stavek mladega gibalno oviranega invalida, ki se je z dežele preselil v Ljubljano, rekoč, da kdor na podeželju ni zmožen delati, ga izločijo. Ali pripadaš večinski kulturi, ali pa te ni, si izločen. Tvoje manjšinske kulture ni, zanjo ni prostora.

Kulturne ustanove v lokalnem prostoru, denimo muzeji, lahko naredijo kulturo dostopno vsem ali nasprotno skrito očem nekaterih. Na ta način pripomorejo k prostorski družbeni vključenosti ali izključenosti posameznikov, generacij, družbenih skupin, krepijo ali nasprotno, slabijo družbene vezi.

Naloge kulturnih ustanov pa tudi družbenih institucij pri krepitvi družbenih vezi so v Sloveniji in v drugje velike, kajti v Sloveniji in drugje je v zadnjih desetletjih prišlo do številnih družbenih prekinitev in posledično do vseh vrst neenakosti. Gre za ekonomsko neenakost, neenakost regij, urbano neenakost, neenakost spolov, neenakost glede na dostopnost do znanja in kulture, neenakost generacij. Ali je v muzejskih ustanovah dovolj pogosto navzoča misel in zavest o tem, da imajo muzeji poleg znanstvene, konservatorske, restavratorske pedagoške tudi svojo družbeno in politično vlogo? Da lahko muzeji delujejo tako, da na različne, in ne le ustaljene, tradicionalne načine, prispevajo h kontinuiteti in družbeni trdnosti in preprečujejo ali lajšajo družbeno neenakost? Kako pogosto, denimo muzejsko osebje, pomisli na vlogo generacij v družbi in kulturi in na svojo vlogo pri manjšanju izločenosti posameznih generacij iz družbe, pri posredovanju nesnovne kulturne dediščine starejših mlajšim generacijam in na izmenjavo te dediščine med generacijami?

2.5 Generacije zagotavljajo kontinuiteto in podpirajo družbeno trdnost

Na različnih področjih družbenega delovanja je v starajoči se družbi moč zaslediti povečano zanimanje za generacije in njihove značilnosti. V gospodarstvu se je celo razvilo področje, imenovano »upravljanje s starostjo in znanjem«. Gre za to, da bi v zaposlitveni politiki podjetja upoštevala značilnosti posameznih generacij, še posebej prednosti, in jih uporabila v skupno dobro podjetja, pri tem pa generacije med seboj povežala. Tako kot podjetja so tudi družbene institucije zrcalo družbe in so oblikovalke družbe, ki se danes rahlja, kajti družbene vezi zaradi števila velikega števila družbenih dogodkov in družbenih transformacij popuščajajo. Tudi v muzejih morajo danes vse generacije najti svoje zrcalo in svojo vlogo. Tudi muzeji si prizadevajo za dejavno medsebojno povezovanje generacij. Če je temu tako, pa velja najprej preučiti za našo obravnavo temeljni koncept generacije.

Generacije je moč analizirati z vidika različnih območij življenja njihovih pripadnikov, kot so delo, kultura, dejavno državljanstvo, občutenje skupnosti, izkušnje z izobraževanjem in usposabljanjem. John Field (2008) jih imenuje »generacijski označevalci« v nekem zgodovinskem obdobju (Field in dr. 2008). Generacije so doživele iste dogodke in pojave. Vendar to še ni dovolj, da bi pripadniki posameznih generacij imeli *generacijske značilnosti*. Te značilnosti včasih nastanejo v *povezavi preživetih okoliščin in načina, kako so jih posamezniki doživeli*. Alice Miller (1992) v svojem delu *Drama je biti otrok in iskanje resnice o sebi*, govori o skupnih generacijskih značilnostih tistih, ki so drugo svetovno vojno preživeli kot majhni dečki ob materah, katerih možje so odšli na fronto. Matere so ostale same z otroki, niso pa bile pripravljene na to preizkušnjo. Negotovost mater se je vtisnila v dušo otrok, tako da so kasneje zaradi tega doživetja bili obeleženi z negotovostjo. Postala je njihova generacijska značilnost.⁵

Zunanji dejavniki, med katere uvrščamo *kulturni, socialni in ne nazadnje zgodovinski kontekst* vplivajo na to, kako se razvijamo. Zgodovinsko ozadje, ki se razlikuje od človeka do človeka, in kultura, ki je zaznamovala neko zgodovinsko obdobje, se zrcalita v nas in nas naredita drugačne, samosvoje (Šanj, 2009).⁶

John Field in drugi (2008) trdijo, da so raziskave o *generacijah*, dobro razvite predvsem pri nemško govorečih narodih, obenem pa so opazni premiki tudi v angleško in francosko govorečih deželah. Seveda ni slučajno, da so se tovrstne raziskave pojavile najprej v Nemčiji. Nekatere *generacije* so namreč šle skozi izjemno konfliktno in destruktivno obdobje ter so si tako na svoja ramena naložile breme teh zgodovinskih okoliščin. Tako prve raziskave o generacijah nastanejo že leta 1952. Prvi, ki se je lotil preučevanja področja generacij, je bil Mannheim, ki je s svojo analizo generacij vzbudil veliko pozornosti predvsem v severni Evropi in med nemško govorečimi narodi. Sociološko obravnavo generacije je začel z razpravo *Problem generacij*. Značilno za Mannheima je bilo to, da je svojo analizo generacij razvijal kot vzporednico *konceptu razreda*, ki ga je razvil Karl Marx, z utemeljitvijo, da se *generacije oblikujejo na podlagi socialne povezanosti, pri tem pa izhajajo iz njim skupnih izkušenj ter iz socialnih in političnih dogodkov*, ki so se pojavili v njihovi kohorti po rojstvu.

⁵ Miller, Alice (1999) *Drama je bit otrok*, Tangram, Ljubljana.

⁶ Field, John in drugi (2008).

Mannheim namreč dojema generacijo kot končni nasledek, nastal pod vplivom socialnega reda, v katerem pa ljudje nastopajo kot oblikovalci tega nasledka. Njegovo mnenje je, da generacije nadaljujejo kontinuiteto in podpirajo socialno kohezijo (povezanost) na dva načina: kot povezanost neke skupine v odnosu do drugih skupin ter kot povezanost kohorte po rojstvu znotraj nje same (Mannheim v: Field idr., 2008).

Pri razpravah o generacijah velja poudariti, da kadar govorimo o dveh različnih generacijah, ni nujno, da je razkorak med tema dvema generacijama velik (npr. otroci – starši, stari starši – vnuki), lahko je tudi dosti ožji. Tako lahko govorimo o dveh *generacijah tudi, ko je med njima* le nekaj let razlike (npr. mladi pri dvajsetih letih in mlajši odrasli pri petindvajsetih letih). *Bistveno določilo generacije torej ni starost.* Med starejšimi odraslimi na Univerzi za tretje življenjsko obdobje je vrsta generacij, ki lahko ena drugi veliko povedo, so vir medgeneracijskega učenja druga drugi (Šanj, 2009).⁷

Generacije pa se med seboj razlikujejo na različne načine. Hultsch in Deutsch (1981) sta mnenja, da sta razvoj in oblikovanje neke generacije odvisna od značilnosti obdobja, ki mu pripada neka generacija, znotraj katerega je nastala in se prvotno oblikovala. (Hultsch in Deutsch 1981) Vsako generacijo sestavljajo svojstveni ljudje, ki imajo svoje značilnosti in prav po teh značilnostih se razlikujejo od pripadnikov drugih generacij. Način in potek razvoja pripadnikov posamezne generacije je tisto, kar razlikuje eno generacijo od druge.

Martin Kohl poroča o tem, da *generacija* predstavlja ljudem izredno pomemben okvir, znotraj katerega živijo, ter da ima pomen tudi pri *oblikovanju socialne identitete posameznika* v okviru skupnosti. Oblikovanje generacijske identitete je deloma pogojeno s starostjo, deloma pa nastopi kot nasledek zgodovine. Družbeni sistem pravic in dolžnosti namreč izhaja iz kronološko določene opredelitve starosti ter vodi h kronološki standardizaciji življenjskega poteka. Ob tem Mannheim dodaja, da se znotraj generacije oblikuje poleg posameznikove tudi kolektivna zavest. Heinz Bude pa trdi, da medtem, ko ljudje z lahkoto menjavajo socialni položaj in spol, veliko težje zamenjajo starostno kohorto (Bude, Kohl, Mannheim v Field idr. 2008).

⁷ Field, John in drugi (2008).

Za nastanek *generacije* so torej potrebne še nekatere družbene oznake, predvsem primerljive življenjske izkušnje članov iste *kohorte* po starosti, primerljivi vrednostni sistemi, kulturni vplivi, življenjski slogi ipd. Mannheim trdi, da ljudi, ki pripadajo isti generaciji, povezujejo skupne izkušnje, imajo isto zgodovinsko ozadje in se skupaj odzivajo na družbene spremembe (Mannheim v Ule 2008). Ljudem, ki jih uvrščamo v isto *generacijo*, je tako lahko skupen način življenja, delovanja, podobno okolje znotraj katerega ustvarjajo, pogledi in cilji v življenju, itd. Pri tem moramo osvetliti, da gre za *objektivne dogodke*, ki jih je neka generacija doživela, hkrati pa gre tudi za to, kako so te skupne dogodke doživeli posamezniki (Šanj, 2009).⁸

Generacije in kohorte po rojstvu se lahko močno razlikujejo po vrednotah, zmožnostih, aspiracijah. V dobro skupnosti in razvoja skupnosti je, če imajo generacije in kohorte po rojstvu enak dostop do virov na področju zdravja, kulture, izobraževanja, na področju ekonomskih virov, dela itd. Dostop do virov določa, v kolikšni meri bodo generacije integrirane v družbo ter seveda v kolikšni meri bodo med seboj sodelovale (prav tam).

Za našo obravnavo je pomembno vedeti, da je poznavanje generacijskih značilnosti za muzej pomembno iz več razlogov. Obiskovalci muzeja so različne starosti, njihove generacije naj se zrcalijo v posameznih muzejskih razstavah, njihova nesnovna kulturna dediščina naj pride do izraza. V starajoči se družbi lahko pričakujemo vse večje število starejših obiskovalcev, zato bi veljalo omogočiti, da njihova nesnovna kulturna dediščina pride do izraza. Prostovoljni kulturni mediatorji, tisti, ki so v poznejših letih življenja to nesnovno kulturno dediščino nosijo v sebi, osvetlijo jo z dopolnilnim izobraževanjem, dediščina pa zaživi, najbolje takrat, ko jo lahko prenašajo na druge, tudi na druge generacije. To spoznanje smo imeli v mislih, ko smo začeli projekt *Prostovoljni kulturni mediatorji v slovenskih muzejih*. Pri tem smo se zavedali tudi dejstva, da generacije zagotavljajo kontinuiteto, medsebojno povezanost in družbeno trdnost. To pa je tudi vloga sodobnega muzeja.

V nasprotju z vse večjim družbenim in političnim poudarkom na organiziranem povezovanju generacij, v muzejih srečamo bolj malo generacij. Najpogosteje se z generacijami ukvarjajo

⁸ Šanj, Anja, (2009) *Življenjska zgodba kot podlaga načrtovanju vsebin medgeneracijskega izobraževalnega programa*, FF, Ljubljana.

muzeji (npr. muzeji otrok in otroštva), ki jih zanimajo obiskovalci, ki v muzej prihajajo skupaj kot družina. Družina je namreč tradicionalna medgeneracijska skupnost, druge medgeneracijske skupnosti je treba šele ustvariti. V projektu *Kultura starejših-popotnica mlajšim* pa smo želeli doseči medgeneracijske povezave, pa tudi povezave med ljudmi, katerih družbeni položaj je različen; povezavo med zaposlenimi in upokojenimi, povezavo med starejšimi kulturnimi mediatorji in obiskovalci, ki pripadajo različnim generacijam mladih, srednje starih, starejših. Naš namen je bil, da prostovoljni starejši kulturni mediatorji ozavestijo nesnovno kulturno dediščino v sebi, pridobivajo novo znanje, se učijo od drugih in svoje znanje darujejo. Tako, smo prepričani, skozi njihovo vodenje obiskovalcev razstav pridejo do izraza tudi njihove generacijske značilnosti, tako se sproža medgeneracijsko učenje. Navzočnost prostovoljnih kulturnih mediatorjev, upokojenih in strokovnjakov drugih ne muzejskih strok v muzeju je muzejskemu osebju lahko v spodbudo. Daje vrednost njihovemu delu in jim nastavlja ogledalo.

Sredi spremenjene kulturne in družbene stvarnosti se bodo tako kot druge družbene institucije tudi muzeji transformirali. Najboljši med njimi bodo sodelovali tudi pri obravnavi aktualnih družbenih in političnih vprašanj. Ker so družbene vezi v današnji družbi zrahljane, lahko pričakujemo, da bo v prihodnje vse več muzejev sodelovalo pri krepitvi teh vezi, preprečevanju družbene izločenosti posameznikov, družbenih skupin in posameznih generacij. Da pa bi generacije našle svoje dejavno mesto v muzeju, je treba najprej razumeti njihove skupne generacijske značilnosti in jih pri načrtovanju medgeneracijskih projektov, kakršen je *Kultura starejših – popotnica mlajšim* upoštevati. Široke prakse na področju vzpostavljanja dejavnih medgeneracijskih skupnosti in učenja v muzeju ni, zato velja temu vprašanju nakloniti poglobljen raziskovalni razmislek in v muzeje inducirati različne, inovativne oblike sodelovanja med generacijami.

UČNA ENOTA III: PRIMERI DOBRE PRAKSE

Obseg izvedbe učne enote: 14 ur

3.1 Grozd izobraževalnih programov kot pot v organizirano pretakanje znanja

V letu 2007 smo na Univerzi za tretje življenjsko uvedli nov grozd izobraževanih programov in nove študijske skupine, ki starejše odrasle uvajajo v organizirano prostovoljno delo v javnih ustanovah, kjer teče zanje izobraževanje, ki naj jim prostovoljno delo omogoči.⁹ Poleg projekta kulturnih mediatorjev ob pomoči Norveškega finančnega mehanizma, ki je zrasel na temelju že predhodno opravljenega dela v mednarodnem projektu LACE, je nastal še študijski krožek *Umetnost pripovedovanja*, ki se izteče v prostovoljno delo v šolah, bolnišnicah, domovih starejših, na Onkološkem inštitutu. Pridružuje se tudi program *Medsebojni odnosi*, ki pomaga razumeti odnose med ljudmi in študente navaja na svetovalno delo (svetovalne linije za pomoč v stiski).

Vsakokrat gre za izobraževanje, ki se v ciljih približa tudi temam in delovanju posameznih ustanov, kjer starejši prostovoljci-študenti Univerze delajo; vsakokrat gre za izobraževanje osebja v teh ustanovah in za transformacijo teh ustanov.

3.2 Teden mednarodne solidarnosti

Svet se premika, se premikate tudi vi?

Namen Tedna mednarodne solidarnosti: informiranje, osveščanje francoske družbe o tem, zakaj moramo vzpostaviti mednarodno solidarnost.

Kdo se združuje v tem tednu: društva, nevladne organizacije, krajevne in četrtne skupnosti, izobraževalne ustanove, ljudske univerze ipd.

⁹ Študijski krožek *Umetnost pripovedovanja* člane pripravlja na delo v podjetjih, šolah, bolnišnicah, na prireditvah Univerze, itd. Kulturni mediatorji oziroma prenašalci nesnovne kulturne dediščine se tematsko izobražujejo za delo v muzejih in za razumevanje prostovoljstva.

Tema: organizacije pripovedujejo o svojih dejavnostih, predstavijo svoje projekte, svoje nagnjenje do te ali one dežele, za to ali ono javno stvar, ki jo želijo podpreti. Občinstvu organizacije predlagajo načine, kako se vključiti in razmišljati o problematiki mednarodne solidarnosti.

Teden poteka povsod po Franciji, vključuje okoli 2000 oblik animacije lokalnega okolja v več kot 500 mestih. Nosilci mednarodne solidarnosti se pridružijo tem prizadevanjem tudi z razpravami, predavanji, projekcijami, razstavami, koncerti, skupnimi kosili, organizacijo trgov z izdelki iz drugih držav, forumi, ki jih organizirajo društva na različne teme, kot so: odnosi med severom in jugom, trajnostni razvoj, *fair trade* (pravična trgovina), potrošništvo, solidarnostni turizem, hranilništvo, pravice otrok, odpis dolga revnim državam, mir, nenasilnost, spoštovanje človekovih pravic.

Cilji:

- predstaviti akcije, ki tečejo v dobrobit mednarodnega sodelovanja;
- pokazati, da je mednarodno sodelovanje naša skupna stvar;
- informirati o vlogi mednarodne solidarnosti, predstaviti delovna mesta na tem področju (pobratena mesta, partnerstva, projekti), prispevek petih celin (s srečevanjem delegacij, pričevanjem prostovoljcev);
- prikazati skupno delo civilne družbe in države;
- pridružiti se razmišljanju, da se izobraževanje povezuje z razvojem;
- povezati različne dejavnike razvoja;
- povezati oblike animacije, ki so različne narave: druženje, kulturne narave, razmišljujoče narave na skupno temo.

V tem tednu lahko skozi prizadevanja drugih vsakdo odkrije oblike družbene angažiranosti, ki mu najbolj ustrezajo. Teden mednarodne solidarnosti se vključuje v Svetovni teden izobraževanja.

3.3 Sobe za pisanje

Kdaj ste zadnjič komu poslali z roko napisano pismo ali kartico? V času računalnikov in elektronske pošte pišemo vse manj. Vse manj si prizadevamo, da bi z razmislekom, v negovanem, izbranem jeziku in v mislih na drugega napisali »pravo« pismo. Pismo, s katerim denimo sporočamo, da smo odšli na pot, pismo s katerim drugemu zaželimo dobrodošlico ob povratku domov, pismo ... In vendar, kako radi še danes prebiramo občutljiva in pronicljiva Tolstojeva pisma, Hugojeva pisma Juliette Drouet ali nemara Grumova pisma Joži. Ta in še marsikatera druga, v katerih se zrcalijo ne samo dopisovalec in naslovnik, marveč tudi čas s svojimi vrednotami, navadami in dogodki.

Festival *Noči pisanja* v Manosquu, vasi sredi Provanse, je prejšnji mesec privabil številne goste. Vseh starosti so bili. Majhni in veliki, mladi in sivolasi. Organizatorji festivala so si želeli, da bi ljudem vrnilo željo po pisanju, tistem pravem, ki nosi s seboj občutja, čustva, lepe in natančno izražene misli. Misli, katerih izraz je zmeraj drugačen, pač glede na to, komu so namenjene. Po vsej vasi so tako nastale »sobe za pisanje« in v teh »sobah« so se čez dan zadržali mimoidoči, skriti pred pogledom drugih, z namenom da napišejo pismo, kartico, daljše sporočilo ali črtico. Preprosto vse, kar jim je čez dan ali tisti trenutek seglo v misel. Takšne »sobe« je bilo tako najti na obronkih jas, tam, kjer se pogled širi navzdol v dolino oljk, kjer pihlja topel vetrc. Ali pa v vaški gostilni. Včasih so jih organizatorji skrili kar za kakšen plakat in tja na mizo postavili pisalni pribor; pero, črnilo, pivnik, radirko. »Soba za pisanje« je bil tudi improvizirani razred na prostem, takšen opremljen z med seboj povezanimi šolskimi klopmi, razred obdan z mediteranskim rastlinjem. Tam, v tej »enajsti šoli pod oljko«, so se zadrževali predvsem otroci, ki jih je igra pisanja povsem posrkala vase. Ob večerih so se obiskovalci srečali s pisatelji sredi vaškega trga, ob vodnjaku, v vaški gostilnici ali kar pri peku. Dolgo v noč odprta pošta je omogočila, da so obiskovalci vse do poznih nočnih ur polnili skrbno izbrane pisemske ovojnice. Nanje so polagali rdeče voščene pečate z začetnimi črkami svojega imena. Dišavili so pisma. Razen tega se je bilo v vasi moč udeležiti delavnic lepomisja, predavanj o pisavah in o epistolarni umetnosti. Pa tudi delavnic ustvarjalnega pisanja ni manjka.

3. 4 Kralji ulice. Prvi cestni časopis v Sloveniji

Cestni časopis *Kralji ulice* je del raziskovalne naloge, ki je potekala na Pedagoški fakulteti v okviru socialne pedagogike in ima naslov *Problematika brezdomstva v Ljubljani*. Eden izmed namenov raziskovalne naloge je bil izvedba pilotskega akcijskega projekta skupaj z brezdomci. Špela Razpotnik, doktorica socialne pedagogike in urednica *Kraljev ulice*, je razložila, da se cestnega časopisa niso domislili sami. Ideja izhaja iz podobnih projektov po drugih večjih evropskih mestih in po svetu. Obravnavanje brezdomstva je zapleteno in ne more enostavno povzročati velikih in hitrih sprememb, če se pri tem ne spreminjajo tudi družbeni odnosi in makro razmere.

Cestni oziroma ulični časopisi so v zadnjem desetletju in pol nastali v več državah. Časopise prodajajo brezdomci, del ali večino denarja od prodanega ostane njim samim, del pa gre za pripravo naslednje številke. Časopisi hkrati naslavljajo brezdomce ter širšo družbo, ki ji razodevajo različne vidike brezdomskega življenja in hkrati predstavljajo obliko ekonomske integracije brezdomcev. Brezdomci lahko zaslužijo na drugačen način kot z beračenjem, na ta način se vključijo v družbeno življenje. Leta 1991 se je kot prvi cestni časopis pojavil londonski *The Big Issue*, ki je najprej izhajal kot mesečnik, pozneje kot tednik. V naslednjih letih je začel izhajati še v Avstraliji, Južni Afriki in Namibiji. Po začetnem uspehu v Angliji so se cestni časopisi začeli hitro širiti. Leta 1994 je nastala Mednarodna mreža cestnih časopisov (INSP), v katero je vključenih 45 časopisov iz 27 držav po svetu.

Brezdomci, ki sestavljajo ali posredujejo prispevke za *Kralje ulice*, niso novinarji v običajnem pomenu besede, zato so se v namene časopisa morale razviti različne oblike sodelovanja z njimi. V okviru vaj in različnih predmetov na Pedagoški fakulteti so študentje izvajali terensko delo med brezdomci. »Večina vseh stikov je potekala na terenu v povsem neinstitucionalnem okolju, včasih celo v polju ilegalnega, na primer v zapuščenih stavbah. Delo je potekalo ob različnih urah, pretežno popoldne, zvečer, ponoči ter v povsem negotovih okoliščinah.«

Pomembno vlogo pri vzpostavljanju stikov z brezdomci so igrale organizacije, ki jim nudijo pomoč, na primer Karitas, obe zavetišči, razdeljevalnice hrane. Ustanove so pomagale pri

spoznavanju terena in pozneje pri distribuciji časopisa. Rezultat druženja z brezdomci so bili prispevki za prvo, poskusno številko časopisa in vzpostavitev odnosov med brezdomci in terenskimi delavci.

Prva poskusna številka cestnega časopisa za brezdomstvo in sorodna socialna vprašanja je izšla v nakladi 800 izvodov. Projekt je podprla Mestna občina Ljubljana, ki je odkupila 300 izvodov. Pri ustvarjanju prve številke je sodelovalo okoli deset brezdomcev in brezdomk, v prodajo se jih je vključilo dvainšestdeset. Pri stojnici, postavljeni na Prešernovem trgu, so vodili evidenco prodajalcev in koliko časopisov so posamezniki prodali.

Koga želijo avtorji tega projekta doseči in kako bi vi, če bi bili njegovi avtorji, utemeljili ta projekt?

Kaj so cilji tega projekta?

Preberite besedilo in naštejte korake tega projekta. Morda veste, kaj je nastalo iz tega projekta do danes?

3.5 Mednarodni Teden možganov

Društvo SiNAPSA vabi vse, ki jih možgani zanimajo in bi se z njimi radi spoznali skozi dejavnosti in dogodke, ki jih organiziramo, da se nam pridružijo na predavanjih, na ogledih filmov, ki se nanašajo na delovanje možganov v zdravju in bolezni in na mnogih spremljevalnih dogodkih v Ljubljani in po vsej Sloveniji (sinapsa e-nevron, sinapsa srečanja ipd.).

Vabimo vas tudi, da v vrtcih, po šolah in v drugih ustanovah organizirate aktivnosti, kjer bo osrednja tema povezana z možgani: od ustvarjalnih delavnic do predavanj na teme povezane z možgani. Pri tem vam lahko pomagajo informacije na naših spletnih straneh, ki se bodo v prihodnjih tednih obnavljale in širile (Možganska delavnica, Možgani kot na dlani).

Če pa želite, da vam pomagamo še bolj neposredno, lahko povabite na obisk nevroznanstvenika, ki bo po predhodnem dogovoru pri vas izpeljal kratko predavanje in/ali prispeval k uspehu kakšne ustvarjalne delavnice.

Tema, ki bo obarvala več dogodkov v letošnjem Tednu možganov, je Možgani in glasba. Od tega, kako glasbo slišimo, kako jo ustvarjamo in kako se skozi podoživljanje glasbe izražamo npr. v plesu ali upodabljalnih umetnostih, kako glasba lahko celo pomaga v rehabilitaciji pri boleznih živčevja, ki prizadenejo telo in duha ... Načinov za obravnavo teme Možgani in glasba je veliko. Pridružite se nam z lastnimi zamislimi za dogodke in dejavnosti, skozi katere bomo skupaj uporabljali in odkrivali možgane!

SiNAPSA – Slovensko društvo za nevroznanost si je zastavilo naslednje cilje in naloge glede spodbujanja razvoja nevroznanstvene dejavnosti v Sloveniji:

- poglobljati in širiti znanje z vseh področij nevroznanosti.
- spodbujati in povezovati raziskovalno delo med posameznimi področji nevroznanosti.
- organizirati znanstveno-raziskovalna in strokovna srečanja.
- sodelovati z mednarodnimi in nacionalnimi organizacijami s podobnimi ali enakimi cilji.
- podpirati temeljne, klinične, vedenjske in epidemiološke raziskave s področja nevroznanosti, zbirati in posredovati strokovne informacije na področju nevroznanosti, prek interneta, ustreznih publikacij in drugih medijev.
- spodbujanje nevroznanstvenega izobraževanja na vseh ravneh. Sodelovanje in pomoč pri organizaciji in izvedbi podiplomskega izobraževanja na področjih nevroznanosti.
- spodbujati seznanjanje javnosti in splošno izobraževanje o naravi raziskovalnega dela, o dosežkih in pomenu novih nevroznanstvenih odkritij in spoznanj. Spodbujati splošno zavest o preventivi pred različnimi boleznimi in okvarami živčevja.
- seznanjanje upravne in zakonodajne oblasti s pomembnimi novimi spoznanji v nevroznanosti in z njihovim pomenom za napredek znanosti in medicine ter za splošno družbeno dobrobit.

3.6 Nenavadno mesto za tisoč različnih srečanj

Kje je mogoče prelistati vse dnevno časopisje in pri tem srkati kavo? Kje je mogoče prisostvovati druženju v kavarni, ki jo vodijo dijaki? Tisti, ki jim je dovolj tega, "da bi preprosto morali požreti tisto, kar pravijo drugi". Kje je mogoče prisluhniti igralcem, ki berejo občinstvu dela Stefana Zweiga? Kje se je mogoče učiti kaligrafije, takole mimogrede, po koncu službe. Kje lahko prisostvujemo pogovoru o človekovi usodi ali kje se je mogoče vključiti v delavnico ustvarjalnega pisanja? V srcu Clermont-Ferranda, v ulici Sous-les Augustins, v kavarnici, bralnici les Augustes.

To ni niti knjižnica niti knjigarna; knjige so sicer vsepovsod, vendar ne na prodaj niti na posodo. Nasprotno pa je v tej kavarnici moč ostati celo popoldne, listati, preobračati knjige in brati. Tu je mogoče biti lepo na toplem, s knjigo v roki, romanom, ki smo ga začeli brati že pred nekaj dnevi. To ni kavarnica kot druge. Tu ni mogoče dobiti alkohola, pa tudi glasbe ni, z izjemo takrat, kot ta ali oni obiskovalec sede za klavir.

Kavarnica je odprta šest mesecev. Kavarnica se je rodila iz zamisli dvanajstih ljudi. Nastalo je društvo. V statutu so člani zapisali, da se bodo borili proti krivicam, nestrpnosti, neenakosti in kulturnemu razlikovanju. »Organizirali smo odbor in štiri leta smo si prizadevali, da bi odprli takšno kavarnico, prostor, ki bi ustrezal vsem,« pravi Christian, eden od devetih prostovoljcev, ki upravljajo s prostorom in animirajo življenje v njem. »Na stojalih je vse polno časopisov in na policah vse polno knjig. Kavarnica bralnica dobro opravičuje svoje ime. Tako smo tistega dne, ko smo prišli, naleteli na Laurena, kako ravnokar bere izbrano knjigo. Laurent je mlad brezposeln in »dobro se počuti, saj ga nič ne priganja, da bi moral prostor zapustiti, ko spije kavico.« V tej kavarnici ni nadzora. Poleg osladnih romanov so knjige velikih klasikov, revija *Esprit*, nekaj takega kot slovenska revija *Sodobnost*, je postavljena na polico skupaj z lokalnim časopisom. Filozofska dela so se znašla ob erotični literaturi. Sem ni vstopa zgolj rasističnemu ali fašističnemu pisanju.

Francis, ki mu je kakšnih štirideset let, se veseli predavanj v tej kavarnici. In res, izbira je velika; klub filozofov, klub poetov, srečevanja z avtorji. Vsak večer je nekaj na sporedu. Kajti

tu v kraljestvu pisane besede, je našla svoje mesto tudi govorjena beseda. In Francisu je to videti v redu in prav. »Dobro je, da se tu besede ne krešejo s političnimi interesi«, pravi.

V tej gostoljubni kavarnici projekti rastejo kot gobe po dežju in vendar denarja primanjkuje! »Za zdaj denar pridobivamo s prodajo kave in čaja. Za zdaj nas ni še nihče podprl. Niti lokalna skupnost, niti država. Obstajamo z lastnim denarjem.« Torej poziv, ki so ga organizatorji ob odprtju kavarne naslovili donatorjem knjig in pohištva, še zmeraj velja.

V šestih mesecih so si v Les Augustes pridobili najrazličnejše stranke, pa tudi najrazličnejše kose pohištva. Nekateri so jih odkrili zahvaljujoč brošuri *Kam v Clermont Ferrandu*, nekateri v njihovi brošuri, kjer Les Augustes objavijo trimesečni program. Mnogi so prišli preko prijateljev in znancev in postali tudi sami zagrizeni in zaneseni zagovorniki kavarnice-bralnice. Patricia, igralka, je to razložila takole: " Takšnega kraja ni drugje in vsi smo ga pogrešali. Je odgovor na potrebo ljudi v mestu. Potrebo po gostoljubnosti prijaznosti, prijateljstvu, stikih, razmisleku in spokoju ..."

Povzeto po: *L'Humanite Hebdo*, št. 25, 7. 5. 98

Preberite gornje besedilo in odgovorite na vprašanja.

Zakaj je po vašem mnenju nastala ta kavarnica in v čem so nasploh temelji socio-kulturne animacije?

Kakšne funkcije vrši ta kavarnica in kakšne so sicer funkcije socio-kulturne animacije?

Francoska socio-kulturna animacija je sistem umeščen v politiko socio-kulturne animacije.

Na katerih ravneh se odvija ?

Naštete in razložite korake pri nastanku tega projekta ter jih pojasnite.

Kavarnica deluje kot društvo. Predstavite današnji položaj društev v različnih državah.

Kakšne možnosti učenja daje takšen projekt njegovim članom? V čem so prednosti prostovoljnega dela?

3.7 Platforma za lokalne pobude (PFIL)

Kaj je namen te platforme? Omogočati mladim podjetnikom, da vstopijo v svet dela, da postavijo svoje podjetje na noge. Pomagati jim, da naredijo potrebne korake, pomagati jim, da navežejo stike. Vse to je mogoče, če se poveže med seboj več ekonomskih in družbenih akterjev.

Podlaga ali platforma za lokalne pobude je organizacija, ki ima namen povezati nosilce ekonomskega razvoja, ki si želijo podpreti mlade podjetnike v njihovi regiji. Pri tem je namen vnesti več dinamike v lokalno gospodarstvo. Razen organov in ustanov, ki po svoje podprejo razvoj malih podjetij, tudi platforma za lokalne pobude (PFIL) poveže strokovnjake, ki pridejo v regijo z vseh vetrov.

Takšna organizacija, torej platforma za lokalne pobude, deluje na treh ravneh: Zbira sredstva za financiranje nastanka podjetij, in sicer v obliki kreditov. Ta sredstva so iz subvencij, ki jih prispevajo država, lokalna skupnost in teritorialna skupnost, socialni centri, iz daril podjetij in bank ter posameznikov.

Spremljanje podjetja v nastanku: še zaposleni strokovnjaki ali pa tisti, ki so v pokoju, prostovoljno prispevajo strokovni načrt delovanja podjetja. Tehniki, računovodski delavci dobijo plačilo pod posebnimi pogoji.

Botrovanje: platforma mlademu podjetniku omogoči svetovanje izkušenega podjetnika, direktorja podjetja, nudi mu moralno podporo, nasvete ... Omogoči, da se ustvari solidarnostna mreža, ustvari se partnerstvo, povežejo se velika in mala podjetja.

Platforma ima lahko glede na lokalno okolje tudi druge funkcije:

*Tu se srečujejo zamisli, tu se zamisli predelujejo, tu prihaja do razprave, tu nastaja mreža ekspertov. In vendar, platforma ne sme opraviti vsega dela. Na pomoč mora poklicati druge ustanove, društva, posameznike.

*Platforma povezuje ljudi, ustanove, itd.

* Na voljo uporabnikom, daje ljudi in finančna sredstva. V rokah drži vzvod, ki druge partnerje poveže za pomoč tistim brezposelnim, ki imajo zamisli ne pa tudi sredstev za njihovo uresničenje. Tu gre za povezovanje profesionalnosti in prostovoljstva.

*Kvaliteta in ne toliko kvantiteta je pogoj za pridobitev pomoči pridruženih partnerjev in sogovornikov.

*Nudi pomoč malim in srednje velikim podjetjem. Sleherno podjetje ima svoje cilje in drugačne cilje glede na lokalne potrebe.

*Kvaliteta je v tem, da partnerji (banke, skupnosti, organi oblasti) pridejo do zavesti, da je platforma prostor, kjer se sprošča energija in so nakopičene sposobnosti. K temu stremijo prizadevanja takšne platforme.

*Naloga platforme je, da obvlada različnost partnerjev in interesov in jih poveže za svoje cilje.

*Gre za regionalno delovanje, polno novih zamisli, pa tudi za skupno kulturo, pri čemer gre tudi za povezanost z eno ali več nacionalnimi združenji platform.

Povzeto po: *Le nouveau territoire - Promouvoir les initiatives locale de citoyennete*, maj 2017.

UČNA ENOTA IV: CIVILNA DRUŽBA, ALI JO POZNAMO?

Obseg izvedbe učne enote: 18 ur

Vsaka dobro delujoča država ima dobro razvite in med seboj dobro povezane tri sektorje: državni ali javni sektor, zasebni sektor in sektor civilne družbe. Kljub temu dejstvu se naša predstava o sodobni družbi pogosto ustavi na modelu dvojnega sektorja, civilni sektor pa se zdi izločen iz naših predstav. Še več, v mnogih državah, civilni sektor še zmeraj dojemajo kot sektor, ki nasprotuje državi, jo kritizira, poskuša nadzorovati, kot sektor, ki je predvsem

antimilitarističen. Civilni sektor pa je velika družbena inovacija z začetkov 20. stoletja. Kljub temu je raziskav razmeroma malo, prav tako ekonomskih in drugih podatkov, četudi je danes civilni sektor močna družbeno ekonomska sila.

4.1 Opredelitev civilne družbe je veliko, ne le v Evropi, tudi drugod

»Civilno družbo opredeljujemo jo kot »celoto medsebojnih odnosov, ki se odvijajo v družbi, in sicer med posamezniki, družino, družbenimi, pa tudi gospodarskimi, kulturnimi, cerkvenimi in verskimi strukturami, v katere država načeloma ne posega.«

Druga opredelitev pravi, da je »civilna družba tisto, kar od družbe ostane, če odmislimo državo. V civilno družbo navadno spada vse, kar je med posameznikom in državo – družina, društva prostovoljske organizacije, vse vmesne združbe, kot pravimo. Po tej definiciji se sprašujemo, ali na področje civilne družbe spada tudi trg.«

Nadaljnja definicija pravi: »to je skupek odnosov in institucij, ki jih država ni ustvarila in jih tudi ne nadzoruje« (npr. iniciativa za zaščito tržnice).

»Civilna družba ima predvsem nalogo, da nam pomaga, da vzamemo svoje življenje v svoje roke, da okrepimo zaupanje v družbene odnose. Njena naloga je, da nam vcepi razumevanje dejavnega državljanstva.«

4.2 V civilno družbo vstopimo v več socialnih vlogah

V družini smo oče, mati, sin, hči, brat, sestra. V lokalnem, nacionalnem, internacionalnem okolju smo lahko člani več društev. V podjetju se kot vodja srečujemo s civilno družbo. Lahko darujemo čas, denar, znanje za neko humanitarno organizacijo. (Mobitel, Liga proti epilepsiji); lahko podpiramo razvoj prostovoljstva v našem podjetju.

Civilna družba in država sta sicer ločeni druga od druge, pa vendar tudi prepleteni. Prav malo je namreč dejavnosti, ki ne bi bile zavezane pravilnikom in ne bi prejemale subvencij države. V osvetlitev te trditve navedimo:

- družine, ki so deležne davčnih olajšav;
- društva, ki prejemajo subvencije;
- zavodi, ki prejemajo subvencije.

Civilne družbe *ne smemo istovetiti z anarhijo*, s svetom popolne neomejene svobode brez državne prisile. Civilna družba je v pravni državi in je pod njenim okriljem. S tem v zvezi je Benjamin Franklin dejal: »Komur civilna družba ni všeč, naj jo zapusti in naj gre živet med divjake.«

4.3 Kako se je odvijala misel o civilni družbi?

Sodobno pojmovanje civilne družbe se v sociološki misli pojavi šele v 17. stoletju v besedilih Johna Locka (Seligman 1993). O civilni družbi nadalje pišejo škotski moralisti denimo Adam Ferguson in drugi, za njimi še Rousseau, Hegel in predvsem Alexandre de Tocqueville, v svojem delu *Demokracija v Ameriki*.

Za Adama Fergusonona, denimo, je bila civilna družba »predpogoj svobodnega in naravnega povezovanja med svobodnimi ljudmi (Keane, 1988b, str. 49). Hegel je prepričan, da je civilna družba zunaj družine. Podobno razmišljajo nekateri sodobni misleci.

Razprave tečejo o tem, ali je trg del civilne družbe ali ni. Zakaj? Logika trgovinske menjave, ki jo je uvedel kapitalizem, namreč preplavlja vse sektorje družbenega življenja (državo, civilno družbo). *Ex prodor* izobraževalnih računalniških programov, ki hkrati reklamirajo podjetje (Danone itd.), ne bi bilo več vprašanje.

Vendar civilne družbe ni moč obravnavati kot skupek trgovinskih pogodbenih odnosov.

Življenje družine, prijateljske skupnosti, soseske, mestne četrti pa tudi dejavnosti, kot so prostovoljstvo, umetniško ustvarjanje se razvija na drugačen način. Na tem polju ne gre za prodajo in kupovanje, gre za darovanje.

Tako je za sodobne mislece civilna družba:

- »Družbeni prostor, ki nima političnih in ekonomskih ciljev. Je prostor ustvarjanja, prenašanja kulture, medsebojnega darovanja.
- Ideja o boljših odnosih med ljudmi in ideja o boljših odnosih med ljudmi in državo.
- Je stičišče zasebnih interesov in družbe.
- V civilni družbi naj bi ljudje delovali prostovoljno,
- Imeli naj bi moralna prepričanja in vrednote.
- Civilnost (prijaznost) naj ne bi počivala na prisili, na manipulacijah, denarnih nagradah (Wolfe, 1989, str. 233).

V civilni družbi se stvari zgodijo, če nam uspe prepričati ljudi, če ustvarimo duh skupnosti.

Med državo in civilno družbo obstaja močna razlika. Četudi je težko natanko opredeliti civilno družbo, pa je vendarle jasno eno: močno se razlikuje od države.

1. FAZA: Na začetku 17. stoletja je civilna družba pomenila koncept, pod katerim je bilo moč najti vrsto ustanov zunaj države. Tako je bil tudi kapitalistični trg s svojimi ustanovami del civilne družbe.

2. FAZA: V 19. stoletju koncept civilne družbe za kratek čas izgine. To je čas, ko Karl Marx verjame, da je država lahko temelj za povezovanje med ljudmi, temelj družbene organizacije, za kolektiv med seboj povezanih ljudi. Pozornost mislecev se v tistem času obrne k državi. Ta postane središče vsega.

3. FAZA: Kasneje so začeli družbo istovetiti s trgom. Začeli so verjeti, da bodo ekonomski procesi uspeli sami zase oblikovati institucije za vzpostavitev demokracije in medsebojnega spoštovanja.

4. FAZA: Danes se bje borba med trgom, civilno družbo in državo. Ker je kapitalizem nevaren tudi obstoju države, se ta čedalje bolj povezuje s civilno družbo. Napredna gibanja so danes povezana z vprašanji enakosti, enakih pravic in možnosti, trpijo pa zaradi močno birokratskega nadzora države.

Vendar! Civilna družba in kapitalistični trg sta nekaj povsem drugega. Civilna družba temelji na vzajemnosti trg na tekmovalnosti.

Alexandre de Tocqueville pravi, da civilna družba počiva na vzajemnostih skupnostih. Do neke mere jih moramo vsiliti.

*Vzajemnostne skupnosti obstajajo,
če obstajajo v zavesti ljudi;
če o njih obstoja javno mnenje;
če so kulturno prepoznavne;
če imajo demokratična načela delovanja in razmišljajo demokratično;
če so organizirane na pravnih temeljih
in v sodelovanju z javnimi občili.*

Za njih so značilni: »civilnost« t.j. prijaznost, spoštljivost, enakost, kritičnost in spoštovanje. Povedati je treba, da takšna civilna skupnost ne obstaja. Obstaja le težnja k takšni skupnosti. Postmoderno družbo določajo v celoti sfere, ki so bodisi civilne ali ne civilne. Med ne civilne sodijo znanost, religija ipd. Treba se je posvetiti družbeni diferenciaciji in stičnim področjem med posameznimi sferami.

4.4 Etika civilne družbe

Za civilno družbo je značilna skupnost. Značilno je, da gre za javno dobro. Za javne in obče interese. Dobro je torej tisto, kar je obče. Danes je malo javnega, je malo občega. Javna družbena sfera se oža. Nekoč smo dejali, da prihajamo iz te ali one države, da smo te ali one narodnosti. Danes je že to težko. Ožanje javne družbene sfere vpliva spremeni identifikacijske procese. S kom pa se danes istovetimo?

Leta 1950 so v južni Italiji sociologi izvedli študijo in presenetilo jih je, da so se vaščani istovetili zgolj s svojo družino. Ugotovili so tim. »*amoralno familiarnosti*«. Kaj to pomeni, da družbena vzajemnost in občutje pripadnosti ne sežeta preko meja družine?

»Amoralni familiarizem« je ljudem preperečeval, da bi sodelovali in delovali z drugimi zunaj družine ali zunaj svojega klana. Edino, kar jih je navajalo na sodelovanje v širši skupnosti, je bil gmotni dobiček. »Amoralni familiraizem« je znak slabe prilagoditve na spremenjene razmere v družbi. Zakaj je amoralni familiarizem škodljiv? Brez splošnega sodelovanja med ljudmi bi družbe doživele moro. Takrat vmes Lahko poseže država in zapolni primanjkljaj civilne družbe in zagotovi vsaj minimalno javno dobro. Vaščani preprosto niso vedeli, zakaj bi sploh bilo dobro pridružiti se kolektivnim akcijam. Bilo se nezaupljivi, zato so se vrnili v svojo školjko, v svoj zasebni svet. Čutili so, da morajo najprej poskrbeti zase in za svoje sorodnike, za svoje gmotne interese in se niso mogli posvetiti skupnim interesom.

Amoralni familiarizem vpliva na socio-ekonomski razvoj. Veliko pomanjkanje materialnih dobrin ali pa tudi redistribucija družbene moči in bogastva – kakršna teče pri nas – lahko ljudi navede na to, da se ne združujejo, da so raje egoistični. Ljudje se tedaj lahko povežejo le ob velikih nesrečah. Podobne oblike amoralnosti najdemo v družbah, kjer vlada velika neenakost. Če so v takšnih družbah posamezne družbene skupine potisnjene na družbeni rob, zakaj bi v družbi sploh sodelovale. Zakaj bi jih zanimale druge skupine in njihova usoda (starejši, begunci ...)? Kdo pa za nas vpraša?

V srednjem družbenem razredu se danes pojavlja vse več združb in združenj, med ljudmi na dnu družbene lestvice pa je takih združenj prav malo. (družijo se družine, ljudje se družijo v stranke in tam delajo zgolj zase). Vprašanje, ki si ga ob tem postavljamo izobraževalci odraslih, socialni delavci, ekonomisti in drugi je, kako vplivati na ljudi, da izkusijo skupnost in da jo tudi gradijo?

4.5 Načelo samoorganizacije

Mnogi se sprašujejo, kaj naj počnemo v civilni družbi, razen da smo prijazni drug do drugega? Koncepta civilne družbe ne morejo dojeti. Civilna družba je samoorganizirana, vendar tudi zanjo veljajo neke značilnosti, ki jih prepoznamo v delovnih organizacijah.

V nekem članku je Wolf Heydebrand (1989) razmejil šest razsežnosti delovnih organizacij.

Civilno organizacijo pomembno določajo:

- število članov,
- predmet delovanja,
- način delitve dela,
- dostop do virov,
- nadzor nad delom,
- vodstvo.

Število članov vpliva na razvijanje občutka pripadnosti. Področje delovanja bistveno vpliva na civilno organizacijo (stanovsko društvo, gasilsko društvo, kulturno društvo).

4.6 Prostovoljci in zaposleni razvijajo drugačno pripadnost

Druge oblike pripadnosti so članstvo, državljanstvo ali bratstvo. Vrsta pripadnosti določa tudi pravice do organizacije (Keeley 1988). Vse organizacije imajo neke kolektivne vire. V kolikšni meri imajo ljudje dostop do teh virov, vpliva na njihovo željo, da v organizaciji ostanejo. Viri dajejo moč in oblast. V vseh organizacijah obstoja nadzor enih nad drugimi. To je potrebno, če naj ljudje dlje časa prispevajo h kolektivnim virom.

Razmišljanje o organizaciji, kjer ne bi bilo spon, so sanje. O organizaciji, v kateri ljudje svoje individualnosti ne bi zgubljali (Sartre 1976), v kateri bi ostali avtonomni in ustvarjalni. V taki organizaciji bi se ljudje počutili tesno povezani med seboj. Vendar tega ni, niti v organizacijah civilne družbe niti v organizacijah, ki so na trgu.

V poslovnem svetu poznajo novo vrsto organizacij, ki jih imenujejo *adhocracy* (*adherence + cracy*), ki ohranjajo rahlo ravnovesje med individualnimi pripadniki in kolektivnim naporom, v katerih vlada decentralizacija, kjer ne prihaja do koncentracije moči in oblasti v vodstvu. *Adhocracy* se sklada z idejami civilne družbe. *Adhocracy* se rodi takrat, ko je organizacija odvisna od informacij vseh svojih zaposlenih. V njih je navadno veliko strokovnjakov, vendar takšna oblika organizacije ni stabilna. Odnosi v *adhocracy* so odvisni od okolja in od nalog, ki

jih mora opraviti. »Takšno strukturo je težko obdržati dolgo časa. Takšna struktura se pričinja birokratizirati bolj ko raste in se stara, v nasprotnem primeru se razvedeni. *Adhoracy* ne živi dolgo, bodisi zato, ker ne uspe ali nasprotno zato, ker uspe.

V poslovnih organizacijah in v organizacijah civilne družbe se postavlja isto vprašanje: kako pripraviti ljudi, da sodelujejo z navdušenjem, da so moralni in se ravnaajo po svojih načelih in hkrati, da ubogajo druge in sledijo njihovim ukazom.

4.7 Prostovoljske organizacije, družbena gibanja in mreže

Prostovoljske organizacije so najbolj značilna in najpogostejša organizacija civilne družbe. Prostovoljstvo in njegove vrline so v skladu s civilno družbo. V teh organizacijah ljudi ni moč v nič prisiliti, ker iz njih zmeraj lahko izstopijo. Članstvo v prostovoljni organizaciji pomeni tudi demokracijo in enakost. Enakost pa v slehernem človeku budi željo, da bi o vsem sodil sam, pravi de Tocqueville.

Načeloma imajo vsi člani enake pravice do odločanja. In vendar obstajajo tudi meje te demokracije. Nekdo ne more postati član neke organizacije le zato, ker si tega želi. Odločitev je v rokah drugih članov. Mora pristati na vrednote, ideologijo, ideje organizacije, sicer ga ne bodo sprejeli ali ga bodo izključili. Organizacije civilne družbe se morajo odločati med načelom demokracije in potrebo, da ukrepajo hitro, ker to od njih zahteva okolje. Zato nekateri pravijo, da so prave oblike civilne družbe družbena gibanja. Ta so bolj odprte narave in njim se lahko marsikdo pridruži. Gibanja so manj hierarhična in bolj prožna.

4.8 Mreže so nove oblike povezovanja

Gre za mreže družin, prijateljev, interesnih združenj itd. To so prave institucije civilne družbe. Dogajajo se v svetu, kjer se vsi poznajo. V njih se učimo razumeti moralne pozicije drugih. Mreže medsebojne pomoči so alternativa državi. V mrežah so odnosi odvisni od recipročnosti (borza znanja, študijski krožki, mreže skupin za samopomoč). Odnosi so bolj osebni. V mreže je navadno težje vstopiti kot v prostovoljske organizacije. Mreže so bolj ekskluzivne, kajti poznati je treba njene člane, biti njihov prijatelj, da lahko vstopimo. Civilna

družba je odvisna od okolja, v katerem se odvija in okoliščin, ki jo pogojujejo, ni je moč ustvariti, še manj ustanoviti.

UČNA ENOTA V: VZGOJA ZA DEJAVNO PORABNIŠTVO/ DEJAVNO DRŽAVLJANSTVO

Obseg izvedbe učne enote: 18 ur

Povzetek učne enote

Porabniška revolucija, porabniške potrebe, porabništvo kot kohezivna družbena sila.

Kaj je porabništvo in etape njegovega razvoja.

Svetovna kultura trošenja.

Novi načini dela, prosti čas, nove potrebe.

Vzgoja in izobraževanje za dejavno porabništvo.

Poraba je oblika gospodarskega ravnanja. Porabništvo zaobjema pojme, kot so izbira, nakup, poraba dobrin. Je poraba sodoben pojav? Porabo so poznali v vseh zgodovinskih obdobjih, porabništvo pa se začne razvijati hkrati z industrijsko proizvodnjo. Sleherni obdobje ima namreč svoje nasprotujoče si sile – industrijski proizvodnji nasproti stoji poraba.

5.1 Porabniška revolucija, porabniške potrebe

V Angliji že v 18. st. doživimo porabniško revolucijo. Takrat pride do povečanega nagnjenja do porabe vseh dobrin. "Od kod in zakaj porabništvo?" se vprašajmo. Zakaj se potrošnja večja? Nekateri misleci trdijo, da zato, ker radi tekmujejo in posnemamo obnašanje drugih. Da takšno tekmovanje proizvajalci še stopnjujejo z umetnim in manipulativnim ustvarjanjem potreb. Vendar v tem ne vidimo dovolj dobre razlage na vprašanje: "Zakaj. Kje so vzroki"? Resnica namreč je, da je porabništvo in vedenje porabnikov v sodobnih družbah zavito v skrivnost. Zdi se, da poraba temelji na tem, da ko človek zadovolji eno potrebo, se takoj pojavi druga. Da je za človeka značilna nenasitnost, je zapisal že Fromm. S tem je poudaril, da je sodobni človek neizmerno lačen zmeraj novih dobrin in zato se mora naučiti živeti v »ekonomski napetosti« Še več, zavedati se mora, da vseh potreb ne bo mogel

zadovoljiti, zaradi očitno neskončnega zamenjevanja ene z drugo. Gre za obliko *zasvojenosti* in to je lahko stanje človeka in je stanje družbe.

Če so potrebe nagonske, tedaj pomeni, da je z njimi moč tudi *manipulirati*. Vsaka dobrina, ki jo kupimo, vsaka storitev, ki jo potrebujemo, mora ustrezati našim, individualnim potrebam. (npr. izdelava personaliziranega avtomobila na milijone kombinacij). Še več, ustrezati mora pričakovanjem, ki jih imamo, spodbuditi mora ugodje. V vsaki dobrini ali storitvi je tako tudi nekaj nestvarnega, nematerialnega. V čem se izrazi? V znamki, dizajnu, embalaži, reklami. *Skratka, dovolj je, da ustvarimo okoliščine, pa se bodo sprožile potrebe.* V osvetlitev te trditve naj povemo naslednje: naj se danes nekateri še tako upirajo, da bi uporabljali Kindle, jih okoliščine, ki jih sprožajo drugi ljudje, opremljeni z njim, pa tudi nenehna reklama, zlagoma prisilijo, da razvijejo potrebo po takšnem bralniku.

Če se zdaj vrnemo na že povedano, porabništvo prvič zasledimo v 18. tem stoletju, na začetku industrijske družbe. V slovitih 30-tih letih se industrijska družba sprevrže v potrošniško družbo. Zlagoma se države znajdejo v primežu. Brez zvestih potrošnikov ni potrošnje in ni proizvodnje, če ni proizvodnje pa države zgubljajo moč.

Tedaj, v ZDA, prvič pričnejo o državljanu vzgajati v potrošnike. Kdor troši, je dober državljan. Tako dober, da se Američani zlahka zadolžijo čez glavo, da dolgove odplačajo šele v starosti (nepremičninski *boom*, zadolženi študenti). Dober državljan ima pri takšnem zadolževanju izgovor, saj so mu povedali, da mora trošiti, saj sicer onemogoča proizvodnjo, na kateri temelji skupnost državljanov. Kadar porabništvo postane osrednja dejavnost neke družbe, verjamemo, da je tedaj porabništvo lepilo te družbe, je njegova kohezivna sila.

5.2 Porabništvo kot kohezivna družbena sila

Družbe lahko povezujejo različne kohezivne sile; patriotizem, razvita kulturna identiteta, družbena mobilnost itd. Sprašujemo se, ali v sodobni družbi porabništvo postaja ta kohezivna družbena sila? Če je temu tako, mora porabništvo postati prosvetljeno in moramo vzgajati potrošnike, postaja pomembna tema izobraževanja odraslih. Treba je

privzgojiti vrednote. Kajti naše potrošniško obnašanje je odvisno od družbenih vrednot. Na vrednote pa je moč vplivati z vzgojo in z izobraževanjem.

5.3 Kaj je porabništvo in etape njegovega razvoja

Porabništvo je ekonomski, psihološki, sociološki, kulturni koncept. Ekonomska opredelitev porabništva je »uporaba dobrin in virov tako, da jih uničimo. V zahodni Evropi se je porabništvo oblikovalo skozi več etap:

(1) Od leta 1950 do leta 1960 tam vladajo družbeni razredi in družba sloni na dokaj togi organizaciji družine. Potrošniki so v tem času *ponosni*, da lahko pokažejo, tudi na zunaj, da so bogatejši kot nekoč: avtomobil, gospodinjski aparati, počitnice ... Takrat je proizvodnja standardizirana in je potrošnja množična.

(2) V letu 1970 pride do kvalifikacije delovne sile in terciarizacije delovnih mest. Družine se več ne postavljajo po robu obnašanju svojih članov, posameznik se preda svojim narcisističnim občutkom. Nestvarni del potrošnje temu sledi. Pride do hipersegmentacije potrošnikov, umetne pomnožitve ponudbe, reklame temeljijo na slogu življenja posameznikov.

(3) Leta 1990 pride do velikega zasuka. Brezposelnost je množična, potrošniki postanejo negotovi. Strah paralizira ljudi. Nekateri govorijo o koncu potrošniške družbe. Vendar nič takega, gre le za spremenjeno obnašanje potrošnikov (malo predmetov, kvaliteta, minimalizem, ročni izdelki). V tem času se nestvarni, nematerialni del potrošnje znova spremeni. Pojavi se nova potreba v potrošnji. Potrošnja naj človeka pomiri, mu da občutek varnosti. V zvezi s potrošnjo so teme kot: domača dežela, tradicija, zdravje in do neke mere tudi vzajemnost.

(4) Ob koncu stoletja se potrošnja znova spreminja. S težavo zapuščamo svet polne zaposlitve in služb. Od nas se pričakuje, da smo samostojni, odgovorni, da ne pričakujejo družbene pomoči (računi državnega elektro podjetja: klavzule, ki ne ustrezajo: osebne podatke lahko predajo komurkoli, trdijo, da jim treba potrošnike poučiti o najboljših cenah

itd). Sleherni dan se srečujemo s spremembami. Človek mora biti zmeraj voljan spreminjati se. Se izpopolnjevati, biti inventiven, gojiti svojo zaposljivost. Vse to vpliva na obnašanje, ne le pri delu, marveč tudi v potrošnji.

5.4 Svetovna kultura trošenja

Nova svetovna kultura trošenja. Kaj to pomeni? Ta svetovna kultura zahteva novo raso ljudi: potrošnike. Potrošnike, ki bodo povsod enaki in pripravljeni trošiti. Svetovna ali Kultura Mc World se sicer v začetku zmeraj okiti z lokalno kulturo, denimo z latinsko ameriškim ritmom, francoskim jezikom v ustih Mickeyja ipd., prevedenimi reklamami, nazadnje pa gre vendarle za ameriško kulturo, ki se kot trojanski konj vmeša v kulturo drugih narodov.

V Evropi, Aziji in ZDA je suverenost narodov že načeta in rojeva se nova kultura: kultura mednarodnih bank, trgovinskih organizacij, svetovnih informacijskih služb (CNN in BBC) pa tudi večnacionalnih podjetij. To je posledica tega, da nacionalne države vse manj urejajo svoje gospodarstvo na svetovnem trgu. Ta trg zahteva tako skupen denar, dolar kot skupen jezik, angleščino. Socialne, politične in kulturne strukture pa so tudi posledica jezika, ki ga govorimo, kajti jezik nam oblikuje pogled na svet in daje podlago našemu delovanju. Še več, gospodarsko močnejši narod svoje prevlade doseže ne le z gospodarskimi ukrepi, marveč tudi ob prevladi pojmov njegovega jezika. Gre torej tudi za pojmovno konceptualno prevlado ali prevlado pogleda na svet, ki se oblikuje v posameznem jeziku. Posledično postaja obnašanje ljudi na različnih koncih sveta vse bolj podobno.

Življenje vsaj za manjšino postaja urbano in kozmopolitsko. V mislih imamo bankirje, računalniške programerje, poslovneže itn. Nastaja nova skupina ljudi, za katere so veroizpoved, kulturna pripadnost in etnična pripadnost povsem obrobnegega pomena. Njihova identiteta se namreč gradi predvsem iz dela, ki ga opravljajo. Lokalna kultura izginja iz izobraževanja v podjetjih, z univerze ... Zdaj se tradicionalnim državnim univerzam pridružujejo tudi nove zasebne in industrijske univerze, ki najuspešneje širijo standardizirano znanje posameznih večnacionalnih podjetij. Gre za tim. *industrijske univerze*, kot so Univerza Mc Donalds, British Airways, itn.

Ali ob vsem tem lokalna kultura res izginja? Ne! Lokalna kultura se vse bolj seli v lokalno skupnost. Srečujemo jo v izobraževanju v izobraževanju nevladnih organizacij, lokalnih skupin, izobraževanju skupin s posebnimi potrebami ipd.

5.5 Novi načini dela, prosti čas, nove potrebe

Vse več ljudi dela na domu. Delovno mesto doma pa izbriše mejo med delovnim in zasebnim življenjem. Tako se prepletejo poklicne in osebne potrebe in te najbolj narekujejo potrošnja; prenosni telefon, avtomobil, stanovanje, kulturne dobrine ... Po nekaterih raziskavah že danes petkrat v življenju zamenjamo, ne delovno mesto, marveč poklic! Takšne menjave pa ne gredo gladko, brez vmesnih obdobj, ko imamo več prostega časa.

Še več, tisti, ki so bili nekoč zaposleni v industriji, so vajeni množičnosti. Množično proizvodnjo zamenja množično razvedrilo. Pospešeno se razvija *razvedrilna* oziroma *kulturna industrija*, kot ji pravijo Francozi. Kulturna industrija, ki si prizadeva za »poceni« in standardizirano kulturo za čim večje število ljudi, se v poindustrijskem obdobju razvije zato, ker ustreza potrebi ljudi po smiselnem, organiziranem preživljanju prostega časa.

Med družbene skupine, ki imajo več prostega časa in bi jih lahko obravnavali kot posebne skupine potrošnikov ter hkrati naše ciljne skupine v izobraževanju, spadajo: (1) mladi, mladi osipniki, (2) brezposelni, še posebej moški, (3) ljudje med eno in drugo delovno pogodbo, (3) tisti na študijskem dopustu, (4) invalidne osebe, (5) dolgotrajno brezposelni starejši itd. Pri njih se oglašča potreba po smiselnem, organiziranem preživljanju prostega časa. Oglašča se pri vse večjem številu družbenih kategorij in skupin. (mladi zmaji, Voluntarit, Univerza za tretje življenjsko obdobje). Ne želijo si naključnega prostega časa, marveč konstruktivnega prostega časa.

5.6 Vzgoja in izobraževanje za dejavno potrošništvo

Pravimo, da smo bolj svobodni kot nekoč. Zato moramo tudi sami postaviti meje svojemu načinu življenja, tudi svojemu porabništvu. Izpostavljeni smo manipulacijam, zato bi morali

razumeti, kako jih obvladati, se zavedati, da človek ni podrejen ekonomiji. Razumeti moramo, zakaj trošimo, kako trošimo, kakšne so naše potrebe, ne pa potrebe proizvajalcev in trgovcev. V tem je tudi bistveni cilj sodobnega izobraževanja potrošnikov. Ti vse bolj spodbujajo naše telesne potrebe, duhovnih ne toliko, tudi potreb zuma ne. Kultura jim je tuja. Ponujajo nam razvajanje.

Res je, trošimo čedalje več. Naredimo preprost poskus: če boste naredili seznam storitev in novih izdelkov, ki jih danes kupujemo, tako samoumevno, pa jih nismo kupovali nekoč, boste spoznali, da smo zasvojeni s porabo, torej postajamo od nje odvisni. (tablični računalnik, Kindle, mp3 predvajalnik, mikrovalovna pečica, kabelska televizija, letalske vozovnice, televizijski aparati z odloženimi oddajami, pizza po žici, fitnes centri, solariji, Gardaland, modna obutev Reebok itd.).

5.7 Kaj pričakujemo od izobraževanja potrošnikov?

S takšnim izobraževanjem se poveča usposobljenost za *razumevanje svojih potreb*, *usposobljenost za izbiro*, *za pogajanje*, *za to, da smo vse manj pasivni* in *da smo vse bolj soustvarjalci svoje lastne potrošnje*. Potrošniki naj se naučijo razumevati vse tisto, kar morajo znati prodajalci.

Naučiti se morajo brati nalepke. Več morajo vedeti o psihološkem odnosu do denarja. Bolje morajo poznati potrošniške pravice. Bolje morajo biti pravno socializirani. Več morajo vedeti o marketingu in njegovih metodah, da so bolj neodvisni.

Marketing namreč nagovarja vse čute, denimo sluh ali vonj, otip, vid. Potrošnik potrebuje več znanja o reklamnih podobah. Za vsako podobo stoji ideja in podoba je zgolj etapa na poti k abstraktnemu razmišljanju. Podoba je izluščeno bistvo pravi Sartre v delu *Imaginaire et imagination*. Zato ima tudi tako moč. Ne nagovori razuma, nagovori čustva.

Ni dneva, ko ne naletimo na kakšno vplivno sliko. Za potrošnike je pomembno vedeti, kako nastaja slika in še posebej, kako nastaja reklamna slika ali podoba. Reklamna podoba nam skuša spremeniti obnašanje. Je zmeraj v povezavi z željo po prodaji. So reklame, ki jih

imamo radi, pa se nas ne dotaknejo, so tiste, ki jih nimamo radi, vendarle naredijo, da kupujemo. Če ljudem reklame ne ustrezajo in ne ustrezajo njihovi domišljiji, ne kupujejo. Toda kaj jim ustreza? Tisti, ki delajo reklame, delajo tudi analize obnašanja potencialnih kupcev. Iščejo, kaj kupcem in njihovi domišljiji ustreza (dejavnost, predstava o lastni vrednosti, tradicija, hitrost, zdravje, mladost, lepota, svoboda). Reklamne podobe in branjeveke imajo nekaj skupnega: želijo prodati.

Biti dejaven potrošnik ali dejaven državljan je danes sodobno vprašanje. Sta obe vlogi sploh povezljivi, ali moramo izbirati med eno in drugo? Biti dejaven potrošnik nas pripelje bliže k vlogi dejavnega državljana. V enem in drugem primeru gre za vlogo, ki gre širše od nas samih.

UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI

Arendt, H. (1996): *Vita activa*, prev. Vlasta Jalušič, Krtina, Ljubljana.

Bajzek, J.(1997): *Od skupine k skupnosti*, Inštitut Antona Trstenjaka, Ljubljana.

Clarke, R. (ur.)(1990): *Enterprising Neighbours. The Development of the Community Association Movement in Britain*. NECO, London.

Clarke, R. (ur.)(1990): *Enterprising Neighbours. The Development of the Community Association Movement in Britain*. NECO, London.

Cohen, A. P. (1985) *The Symbolic Construction of Community*. London in New York: Routledge.

Delanty, G.(2003): *Community*, Routledge, London, New York.

Findeisen, D, Hebar, A.(2008): *Menedžment v nevladnih organizacijah*, CNVOS, Ljubljana.

Findeisen, D. (2003): *Identiteta, spoštovanje samega sebe in učljivost*. V: Ana Krajnc, (ur.) *Andragoška spoznanja*, let. 9, št 4.

Findeisen, D. (2003): *Identiteta, spoštovanje samega sebe in učljivost*. V: Ana Krajnc, (ur.) *Andragoška spoznanja*, let. 9, št 4.

Findeisen, D.: (2007) *Graditi dostojanstvo in tkati družbene vezi*. V: *Andragoška spoznanja*, Letn. 13, št. 4 (2007), str. 5-7.

Fromm, E. (1970) *Zdrava družba*. DZS, Ljubljana.

- Gregg, B. (2003). *Thick Moralities, Thin Politics: Social Integration across Communities of Belief*. Durham, NC: Duke University Press.
- Guillemard, Anne-Marie (1986) *Le déclin du social*, PUF, Paris.
- Henderson, P., Thomas, D.N.(1994):*Skills in Neighbourhood work*.Routledge, London, New York.
- Jenkins, R.(2003) *Social Indetity*, Routledge, New York.
- Krajnc, A. in drugi. (1992): *Kako smo snovali slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje*, UTŽO, Ljubljana.
- Kymlicka,W.,Norman, W. (1994). *Return to the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory. Ethics*
- Kymlicka,W.,Norman, W. (1994). *Return to the Citizen: A Survey of Recent Work on*
- Labelle, J.-M. (1996): *La réciprocité éducative*. Presses universitaires de France, Paris.
- Lengrad, P. (1976) *Uvod u permanento obrazovanje*, BIGZ, Beograd
- Marshall, T. H. (1977). *Class, Citizenship and Social Development*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mauss. M.(1996): *Esej o daru in drugi spisi*. ŠKUC, Ljubljana.
- Mialaret, G. (1991): *Pédagogie générale*, Presses universitaires de France, Paris.
- Naučna knjiga, Beograd.
- Paugam, Serge (1995) *Societe francaise et ses pauvres*, PUF, Pariz.
- Roques, Jean-Luc,Tacussel Patric (2007) *Inclusion et exclusion dans les petites villes: Le rôle de la culture locale, de la mémoire et de l'école*, Economica, Paris.
- Serriere , F. (2003) *Conquérir le marché des seniors*, Pearson Eductaion, France.
- Thursz, D: et all: (edts) (1995) *Empowering Older People*, Cassel, London.
- Tobelem Jean. Michel (2005). *Le nouvel âge des musées : Les institutions culturelles au défi de la gestion* . Armand Colin, Paris.
- Woods R.T, edt.(1999) *Psychological Problems of Ageing*, John Wiley and Sons, ltd, UK.

KOMPETENCE, KI JIH PRIDOBIMO UDELEŽENCI

Razvitejše kognitivne zmožnosti.

Izboljšano zmožnost presoje in odločanja.

Osebnostna rast (več znanja, več spretnosti, večja samozavest in samostojnost).

Pridobljeno znanje in informacije za dejavno delovanje v lastno dobro in dobro skupnosti.

ORGANIZACIJA IZOBRAŽEVANJA

Izobraževanje poteka v okviru osemmesečnega študijskega leta univerze za tretje življenjsko obdobje, kontinuirano enkrat tedensko po dve pedagoški uri skupaj.

Maj – julij: priprava izobraževalnega programa

September: promocija programa, animacija za vpis, vpis in svetovanje ob vpisu, oblikovanje skupine do 30 udeležencev.

Oktober – maj (osem mesecev): izvedba programa

Metode dela: predavanje, praktični primeri, razgovor, diskusija, ogledi dokumentarnih filmov, delo s pisnimi viri, študijski obiski pristojnih institucij, vabljeni predavatelji in gosti iz različnih ustanov, skupnosti in predstavniki civilnih družbenih gibanj.

ZNANJE IZVAJALCEV PROGRAMA

Strokovnjak s pravnega in/ali sorodnega družboslovnega področja.

Opravljen usposabljanje za mentorstvo učnih skupin starejših odraslih na SUTŽO.

Dobro teoretično in praktično poznavanje delovanja civilne družbe.

NAČRT SPREMLJANJA IN EVALVACIJE

Diagnostična evalvacija na začetku programa in terminalna evalvacija ob zaključku programa ob postavljanju podobnih vprašanj.

Snemanje in analiza odgovorov.

Spremljanje pridobljenega znanja v aktivnih oblikah izobraževanja: skozi skupinske razgovore in diskusije.

Končna evalvacija: skupinski razgovor o možnostih uporabe novega znanja v različnih življenjskih situacijah in ustanovah/ organizacijah civilne družbe.